

UDK: 929 Cankar K.
27-725
Pregledni rad
Primljeno: prosinac 2019.

Mato ZOVKIĆ, profesor emeritus
Josipa Stadlera 11
BiH – 71 000 Sarajevo
mato.zovkic@bih.net.ba

KARLO CANKAR, SLOVENAC SVEĆENIK U BOSNI (1877.-1953.)

Sažetak

Karlo Cankar bio je ljubljanski bogoslov kada je 1901. odlučio nastaviti studij u Sarajevu i služiti kao svećenik Vrhbosanske nadbiskupije. Zaređen je 1903. te je do 1929. obavljao različite službe u Ordinarijatu. Između ostaloga, bio je tajnik nadbiskupa Stadlera 1908. do 1918., urednik Hrvatskog dnevnika (1906.-1918.) Katoličkog tjednika (1923.-1926.), kanonik (1923.-1929.). Pisanjem protiv zlorabe vlasti od strane ministra vjera Voje Janjića i drugih srpskih službenika koji su se ponašali kao da je Kraljevina SHS proširenje Srbije, prouzročio je da mu državna vlast dokine kanoničku plaću. Zbog neslaganja s nadbiskupom Šarićem i Dragutinom Kamberom oko usmjerenja Katoličkog tjednika kao glasila križara zahvalio se na uredništvu i prestao pisati u Katoličkom tjedniku. Suradivao je u Vrhbosni od 1904. Tu je vrhunski njegov članak, nekrolog u čast svećeniku prijatelju Đuri Cezneru 1945. Bio je župnik Lukavca i dekan tuzlanski od 1929. do 1937. Kada se iz zdravstvenih razloga povukao iz pastoralne službe na župi, sa zahvalnošću je prihvatio službu duhovnika u sirotištu "Egipat" u Sarajevu koje su vodile Služavke Malog Isusa. Nakon što su komunistički službenici gradske vlasti konfiscirali škole svih redovnica u gradu god. 1949., na intervenciju utjecajnog rođaka Izidora Cankara smješten je u Franjevački samostan u Ljubljani gdje je dovršio zemaljsko putovanje 9. veljače 1953. Zajedno s Atunom Jegličem, koji je bio kroz 16 godina kanonik u Sarajevu te biskup u Ljubljani od 1898. do 1930., Cankar je pionir prijateljskih odnosa između hrvatskog i slovenskog naroda.

Ključne riječi: *Karlo Cankar; nadbiskup Stadler; pravedna država, nadbiskup Šarić, Hrvatski katolički pokret, križari, opismenjavanje katolika u seoskim župama.*

Karel Cankar rodio se u župi Vrhnika jugozapadno od Ljubljane 14. listopada 1877. kao deveto dijete krojača Jože Cankara i Neže r. Pivk. U toj obitelji rođeno je dvanaestero djece, a Karel je bio najmlađi sin.¹ Mlađi je brat slovenskog pisca Ivana Cankara, a slovenski leksikoni bilježe da im je otac, dok su još bili maleni, odselio u Bosnu zbog pomanjkanja posla te je majka sama odgajala i uzdržavala brojnu obitelj.² U jesen 1901. kao bogoslov Vrhbosanske nadbiskupije upisao se na Vrhbosansku teologiju. U Sarajevu je 29. lipnja 1903. zaređen za vrhbosanskog svećenika. *Vrhbosna* je pedantno zabilježila datum njegova ređenja i mlade mise u rodnoj Vrhnici.³ Od 1904. do 1929. obavljao je različite službe u Ordinarijatu a posljednjih osam aktivnih godina bio je župnik u Lukavcu. Kao umirovljenik oslabljena vida povukao se u Franjevački samostan u Ljubljani gdje je umro 9. veljače 1953. Sve vrijeme služenja u Bosni kroatizrao je svoje krsno ime Karel u *Karlo*. Možda se pri tome nadahnuo primjerom dr. Antona Bonaventure Jegliča koji je bio 16 godina kanonik u Sarajevu te je 1898. imenovan biskupom u Ljubljani, a pod svoje objavljene članke i na službene dopise stavljao je kroatizirani oblik svojega krsnog imena Antun.⁴

Što je talentiranog ljubljanskog bogoslova motiviralo da studij teologije završi u Sarajevu i služi kao svećenik u Bosni?

Na žalost, na to pitanje ne možemo odgovoriti na temelju Karlovih osobnih iskaza jer ih nije ostavio. Od 1908. do 1918. bio je tajnik nadbiskupa Stadlera koji mu je, između ostaloga, povjerio pokretanje i animiranje *Hrvatskog dnevnika* 1906.-1918., a novi nadbiskup dr. Ivan Šarić povjerio

¹ Sarajevski književnik i leksikograf Valerijan Žujo prikupio mi je podatke o ovoj obitelji, i posebno o Karlu, iz različitih slovenskih izvora te mi ih stavio na raspolaganje 7. studenog 2019. U svojem djelu *Leksikon Sarajeva, A-J* (Sarajevo: 2009.), 151 donosi natuknice „Cankar, društvo Slovenaca u Sarajevu“, zatim „Cankar, Ivan“ te „Cankar, Karlo“.

² Rodoslovlje obitelji Cankar, s godinama rođenja i smrti djece Jože Cankara i Neže r. Pivk, vidi: Alenka PUHAR, *Izidor Cankar: mojster dobro zasukanih stavkov. Življenje in delo Izidorja Cankarja 1886-1958* (Ljubljana: Mladinska knjiga založba, 2016.), 155.

³ *Vrhbosna* 12-13 (1903.), 220, bilježi da je Karlo Cankar primio prezbiterat preko nadbiskupa J. Stadlera 29. lipnja 1903., slavit će prvu sv. misu u Vrhnici (Kranjska) 12. srpnja tekuće godine.

⁴ Usp.: Mato ZOVKIĆ, „Anton Jeglič kao kanonik i pomoćni biskup u Sarajevu“, Edo ŠKULJ (ur.), *Jegličev simpozij v Rimu* (Celje: Mohorjeva družba, 1991.), 37-61.

mu je god. 1922. pokretanje *Nedjelje/Katoličkog tjednika* te sljedeće godine kod državnih vlasti isposlovao pristanak da ga imenuje vrhbosanskim kanonikom i time stekne pravo na kanoničku plaću iz državnog budžeta.

Među vrhbosanskim kanonicima ostala je tradicija da je kanonik Ivan Šarić upoznao Karla Cankara na nekom crkvenom susretu širih razmjera te ga nagovorio da studij teologije nastavi u Sarajevu i da ostane služiti kao svećenik u Vrhbosanskoj nadbiskupiji. Moglo je to biti na slovenskom katoličkom sastanku u Ljubljani od 10. do 12. rujna 1900. U živahnom izvještaju o tome u *Vrhbosni* stoji da „svakomu pravomu Slovincu, koji živi i radi za pravu sreću svojega slovenskog naroda, drhće srce još i danas od radosti nad tako divno uspjelim sastankom [...] Bilo je učesnika preko 4000. Obćinskih predstojnika bilo je 300 na broju, a preko 360 raznih društava [...] Napunio je sve vjerne Slovence najljepšom nadom za budućnost”.⁵ Stil ovoga nepotpisanog izvještaja je Šarićev. U Cankarovoju mladosti Ljubljana, Sarajevo i Beč bili su gradovi iste države, Austro-Ugarske Monarhije, u koje su vojnici, činovnici i putnici mogli putovati državnom željeznicom.

Iz Cankarovih uvodnika u prve brojeve *Hrvatskog dnevnika* (dalje u tekstu *Dnevnik*) i *Katoličkog tjednika* (dalje u tekstu *Tjednik*) razvidno je da je srcem i pameću želio pridonositi političkom, kulturnom i vjerskom uzdizanju katolika u BiH. Bosna je 1878. bila uključena u europsku državu s glavnim gradom Bečom, ali je 1901. još nosila znakove zaostale agrarne pokrajine bivšeg Otomanskog Carstva pod kojim su katolici bili zakonom zaštićena manjina (*millet*) te istovremeno građani drugoga reda. Bosna je u Cankarovo vrijeme među revnim katolicima bila na glasu kao misijska zemlja.⁶ Alenka Puhar, u monografiji o Karlovu bratiću Izidoru Cankaru (1886.-1958.), ističe da je Karlo bio devet godina stariji od Izidora te je „na početku novoga stoljeća odselio u Bosnu i započeo misionarsko djelovanje

⁵ *Vrhbosna* 19 (1900.), 340.

⁶ Poznavao sam s. Devotu Ribarić (1907.-1995.), članicu Sarajevske provincije Služavki Maloga Isusa koja mi je rekla da je rodom iz katoličke župe u Slavoniji (mjesto Dragalić, danas župa Gornji Bogičevci, biskupija Požeška), a kada je tražila u koju družbu da stupi god. 1923., odlučila se za SMI zato što je po uvjerenju katoličkih djevojaka njezine rodne župe Bosna tada bila misijska zemlja. Više o njoj donosi knjiga: Anemarie RADAN et al. (prir.) *Družba sestara Služavki Malog Isusa - Služavke u domu Očevu: pokojne sestre Družbe 1890.-2011* (Zagreb: Printera, 2011.), 511. France DOBROVOLJC, „Cankar, Ivan“, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, (Matica srpska, 1972.), 403-417 kaže da je Ivanov „mlađi brat Karol posle završene gimnazije studirao teologiju i postao monsinjor katoličke biskupije u Sarajevu“. Iz konteksta se razabire da autor ne pozna katoličke termine pa „monsinjor“ može značiti misionar.

katoličkog svećenika u pretežno muslimanskoj Bosni”.⁷ Zato pretpostavljam da je misijski motiv u širem katoličkom smislu nadahnuo mladoga Karla da se prijavi za bogoslova Vrhbosanske nadbiskupije, u Sarajevu završi studij teologije i vrši svećeničku službu pod vodstvom nadbiskupâ Josipa Stadlera i Ivana Šarića.

Tajnik nadbiskupa Stadlera i glavni urednik *Hrvatskog dnevnika* od 1908. do 1918.

Pun naslov ovih *katoličkih* političkih novina bio je *Hrvatski dnevnik za interese bosansko-hercegovačkih Hrvata*. Franjo Ksaver Hammerl (1859.-1941.) bio je austrijski isusovac, raspoređen za odgojitelja u Dječaćkom sjemeništu u Travniku 1883. do 1902. te za profesora na Vrhbosanskoj teologiji u Sarajevu 1894. do 1899. i 1913. do 1916. Pisao je na njemačkom i hrvatskom.⁸ Godine 1925. završio je i ostavio u rukopisu na gotici djelo *Dr. Josip Stadler erster Erzbischof von Vrhbosna*.⁹ U poglavlju o kanonicima za vrijeme nadbiskupa Stadlera kaže:

„Zadnji put kad je nadbiskup Stadler bio u prilici da popuni kani- ničko mjesto, naime nakon smrti prepošta dr Košćaka (+ 21. pro- sinca 1915.) stvar nije išla jednostavno i lagano nego dosta burno. Nadbiskup je u izboru kandidata bio veoma odlučan. Htio je svome tajniku Karlu Cankaru iskazati zahvalnost. Cankar se kao urednik *Hrvatskog Dnevnika* često za njega žrtvovao i izlagao napadu protivnika neustrašivo braneći nadbiskupovo stajalište. Cankar nije bio talentiran samo za novinarstvo. Došao je u nadbiskupiju kao ljubljanski bogoslov. U svojoj se domovini školovao za polemično pisanje koje je bilo uobičajeno u tamošnjim novinama i tamo je formirao vlastita načela. Još je kao bogoslov četvrte godine sa- stavio anonimni članak za novogodišnji broj *Vrhbosne* 1904. pod naslovom „Prenimo se!“ koji je djelovao zapaljivo. Kad je malo

⁷ A. PUHAR, *Izidor Cankar mojster*, 15.

⁸ Usp.: Pero SUDAR – Franjo TOPIĆ – Tomo VUKŠIĆ (ur.), *Vrhbosanska katolička bogoslovija 1890.-1990.* (Sarajevo – Bol, 1993.), 400-401.

⁹ Rukopis sadržava 630 stranica i čuva se u Arhivu Služavki Malog Isusa u Zagrebu. Vrhbosanski kanonik i profesor dr. sc. Pavo Jurišić kao promotor kauze za beatifikaciju nadbiskupa Stadlera dao ga je pretipkati na latinici i ovdje se služim tim tipkanim tekstom. Služim se i Jurišićevom metodologijom citiranja ove knjige. Usp.: Pavo JURIŠIĆ, „Nadbiskup Stadler i Stolni kaptol vrhbosanski“, *Vrhbosnensia* 1 (2019.), 27-62.

kasnije osnovan *Hrvatski Dnevnik*, postao je jednim od njegovih najvrednijih suradnika sve dok konačno nije postao i njegovim urednikom... Konačno je nakon dugog čekanja početkom ožujka 1917. uslijedilo imenovanje dr. Alaupovića za kanonika. On je tada već doktorirao s velikim pohvalama. Ministar grof Burian navodno je izjavio da gospodinu Cankaru nije mogao oprostiti što ga je tako često i oštro napadao i da je zato predložio dr. Alaupovića.¹⁰

Prema Ugovoru između Svete Stolice i Austrougarske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 8. lipnja 1881. Papa dopušta austrijskom caru da od trojice kandidata za kanonika koje predlaže vrhbosanski nadbiskup designira koga prihvaća, a vlada prihvaća obvezu davati plaću kanonicima.¹¹ Tu povlasticu i obvezu preuzela je i Kraljevina Jugoslavija nakon raspada podunavske Monarhije.

U članku Cankar poziva na pokretanje političkog dnevnika za Hrvate koji bi političkim i socijalnim pitanjima pristupao s katoličkog stajališta. Upozorava na propagiranje liberalističkih i slobodnozidarskih stavova u ime hrvatskog rodoljublja i razvoja kod urednika i suradnika nekih ondašnjih časopisa. Posebno je alergičan na kritiku Rima, koji potiskivanjem glagoljice iz hrvatskih biskupija navodno postaje neprijatelj hrvatskog naroda, i na izrugivanje svećeničkog celibata. Zaključuje: „Nužno je, prije svega, da imamo svoj politički dnevni organ; to je *conditio sine qua non*, a drugo će već uslijediti. Da nam je takav organ od prijeke potrebe, to mora uvidjeti svaki razboriti katolički Hrvat.”¹² Interes za socijalna pitanja i aktivnu prisutnost katoličkih osoba u medijima pokazao je i u dva član-

¹⁰ Franjo Ksaver HAMMERL, *Dr. Josip Stadler erster Erzbischof von Vrhbosna*, 247 i 250. U njemačkom izvorniku naslov članka „Prenimo se“ citiran na hrvatskom te preveden s „Wachen wir auf!“

¹¹ „Convenzione fra la Santa Sede ed il Governo Austroungarico per la Bosnia ed Erzegovina”, Angelo MERCATI, *Raccolta di Concordati su materie ecclesiastiche fra la Santa Sede e le autorità civili* (Roma: 1919.), 1014-1015.

¹² Karlo CANKAR, „Prenimo se!”, *Vrhbosna* 1 (1904.), 6. Većina članaka *Vrhbosne* u ono vrijeme nije potpisivana pa nije ni ovaj. U *Vrhbosni* 10 (1904.), 169-174 objavljen je anonimni članak „Prenusmo se” koji je po sadržaju i stilu Cankarov. U njemu izražava radost nad pojavom dnevnika *Hrvatstvo* u Zagrebu kao prvog hrvatskog političkog dnevnika. Skupina djelatnika *Hrvatstva* osnovala je god. 1906. Hrvatsku kršćansko socijalnu stranku, a 15. rujna 1910. pretopili su svoj list u *Hrvatsko Pravo*. Usp.: Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest: Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.-1918.* (Zagreb: 1994.), 295-305; Mladen KALDANA (prir.), *Kronologija pravaštva. Povodom 150. obljetnice Stranke prava i 115. obljetnice smrti Ante Starčevića*, 63, https://www.academia.edu/4777082/Kronologija_prava%C5%A1tva (26. 10. 2019.).

ka u *Vrhbosni* 1905. i 1906.¹³ Prvi broj *Dnevnik*-a objavljen je 2. siječnja 1906. s programskim uvodnikom „Naš cilj, naša sredstva“. Na str. 8 dolje upisano je kao „odgovorni urednik“ Milan Kras. Od srpnja do studenog taj urednik bio je Kerubin Šegvić,¹⁴ u prosincu Ivo Andrović. U kasnijim godištima vrlo često se pojavljuje Kalist Tadin kao urednik.

U Šematizmu Vrhbosanske nadbiskupije 1910. uz ime mons. Karla Cankara stoji da je tajnik nadbiskupa Stadlera, glavni urednik (*chefredacteur*) *Hrvatskog Dnevnika* te zapisničar Duhovnog stola vrhbosanskog.¹⁵ K. Šegvić piše da je *Dnevnik* osnovao nadbiskup Stadler god. 1905. kao katolički politički dnevnik te da je njega pozvao za urednika, a Šegvić je tada bio profesor na gimnaziji u Kotoru. Hvali Stadlera što „nije prtio stvari uredništvu“, nego samo dao program i svoj duh: jačati hrvatsku svijest među svim Bosancima, promicati političke ciljeve svih Hrvata prema pravaškom programu iz god. 1894. te širiti i braniti socijalna načela Crkve. Ističe kako je austrougarska vlast očekivala da će *Dnevnik* braneći prava Hrvata poštovati vlast katoličke Monarhije, ali se nadležni ministar Kallay razočarao te isprovociravši sukob Srba i Hrvata u Sarajevu opravdao izbacivanje Šegvića iz uredništva i protjerivanje iz Sarajeva.¹⁶

¹³ K. CANKAR, „V. austrijski katolički sastanak“, *Vrhbosna* 23 (1905.), 383-388; K. CANKAR, „III. slovenski katolički sastanak u Ljubljani“, *Vrhbosna* 17-18 (1906.), 279-284; 19 (1906.), 314-318; 20 (1906.), 334-338; 22 (1906.), 376-380.

¹⁴ Kerubin Šegvić rođen je u Splitu 23. veljače 1867., zaređen je za franjevačkog svećenika u Zadru 1889., ali je 1897. prešao među biskupijske svećenike te neko vrijeme djelovao u Splitskoj biskupiji. Prema *Općem šematizmu Katoličke Crkve u Jugoslaviji* god. 1939., str. 70, te je godine bio rektor kapele Ranjenog Isusa u Zagrebu. Pogubljen u Zagrebu 30. srpnja 1945. Bio je i gimnazijski profesor; bavio se hrvatskom poviješću, književnom kritikom, politikom i filologijom. Usp.: J. KRIŠTO, *Sukob simbola. Politika, vjere i ideologije u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* (Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2001.), 58, bilješka 141; Kerubin ŠEGVIĆ, *Aporije književnosti i povijesti: Polemike studije i članci*, priredio i predgovor napisao Božidar Petrač (Zagreb: Glas Koncila, 2013.). Marino Erceg objavio je prikaz ove knjige u *Glasu Koncila* (Zagreb), Božić 2019., 41; *Wikipedija Slobodna enciklopedija*, s.v. „Kerubin Šegvić“, https://hr.wikipedia.org/wiki/Kerubin_%C5%A0egvi%C4%87 (26. 10. 2019.).

¹⁵ *Imenik klera i župa Nadbiskupije vrhbosanske za godinu 1910* (Sarajevo: 1910.), 32. U istoj knjižici, str. 122 za Kalista Tadinu stoji da je rođen 18. 5. 1877. u Dubrovniku, za svećenika zaređen 27. 7. 1900. te da je urednik *Hrvatskog Dnevnika*.

¹⁶ Usp.: K. ŠEGVIĆ, „Dr. Stadler osniva ‘Hrvatski Dnevnik’“, *Spomenica vrhbosanska 1882-1932*, (Sarajevo: 1932.), 106-108. U Arhivu Nadbiskupskog ordinarijata vrhbosanskog u Sarajevu za god. 1906., br. 1439 od 29. studenog čuva se kopija Protesta Vladi radi izгона urednika Šegvića te pod br. 1467 od 10. prosinca odgovor da presuda ostaje na snazi i Šegvić se mora seliti.

U *Urudžbenom zapisniku Nadbiskupskog ordinarijata vrhbosanskog* br. 870/1906. stoji sažetak dokumenta od 14. srpnja „Cankar se moli da ostane urednik Hrv. Dnevnika“, ali dokument nije sačuvan. U istom *Urudžbenom zapisniku* br. 1/1916. od 3. siječnja stoji sažetak: „Župnik Mato Bekavac tuži se na ‘Hrvatski Dnevnik’ i na Msgr. Karla Cankara“. Tek pod br. 440 iste godine odgovoreno je župniku Bekavcu. Ni ta dva dokumenta nisu sačuvana.

Ovdje iznosim pregled zanimljivih tema koje su urednici i suradnici *Dnevnika* obrađivali u 12 godina izlaženja u Sarajevu. U programskom uvodniku broja jedan, ističu suradnici da žele u hrvatskom narodu uzgajati osjećaj istine i pravde, ljepote i uzajamne ljubavi. Zatim naglašavaju da se list neće baviti prvenstveno vjerskim pitanjima, ali će stajati na stanovištu katoličke vjere u političkim i društvenim pitanjima. Žele upoznavati „naš svijet s vanjskim, osobito slavenskim svijetom“. *Hrvatski Dnevnik* br. 2 iz 1906. naslovljava uvodnik „Baška vjera, baška narodnost“. Pred zagovornicima indiferentizma ili bezvjerja urednici žele poštovati vjeru različitih te izgrađivati građanske vrline pravde i tolerancije. Zagovaraju suradnju s muslimanima i pravoslavicima, ali najavljuju kritično procjenjivanje stanja „sa stanovišta hrvatskoga, sa stanovišta naših materijalnih i moralnih potreba“. U broju 6 osvrću se na prve napade u nekim listovima u Hrvatskoj i brane nadbiskupa Stadlera kao pokretača *Dnevnika*: „Nije li i Dr. Stadler sin hrvatskog naroda? Tko ga može i tko ga smije isključiti iz toga sinovstva?“ U *Dnevniku* br. 7 iz 1906. pod naslovom „Za slobodu štampe“ ističu da „javna diskusija političkih odnošaja Bosne ne smije i ne može biti nikome, pa ni samoj vladi od štete, već samo od koristi“. U broju 9, uvodniku su dali naslov „Na rad!“ te ističu da žele poticati narod na rad na političkom, gospodarskom, socijalnom i kulturnom polju.

Većina hrvatskih stranaka prihvatila je 3. listopada 1905. *Riječku rezoluciju* kojom se u borbi između Budimpešte i Beča opredjeljuju za Madžare uz očekivanje da oni pomognu u borbi za ujedinjenje hrvatskih „zemalja“ (= političke regije Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i BiH). Srpski političari iz hrvatskih „zemalja“ objavili su 17. listopada iste godine *Zadarsku rezoluciju* kojom prihvaćaju zaključke *Riječke rezolucije*. Nadbiskup Stadler i njegovi suradnici oko *Dnevnika* vidjeli su u tome ugrožavanje dobronamjernih interesa Austrije u koju su imali povjerenja s obzirom na zaštitu Hrvata katolika u BiH. Zato su se usprotivili Riječkoj rezoluciji.¹⁷ Uvodnikom *Dnevnika* br. 28 (1906.) „Da budemo na čistu“ urednik je opravdao takav stav te istaknuo da će „jedina korist za nas Hr-

¹⁷ Usp.: J. KRIŠTO, *Prešućena povijest*, 253-264.

vate te rezolucije biti, da smo se opet uvjerali kako se od lojalnosti Madžara nemamo ničemu nadati“.

Uvodnik *Dnevnika* br. 56, od 9. ožujka 1906., naslovljen je „Uspjesi germanizma na Balkanu“. Autor s tugom ustanovljuje da se šire njemačka društva i utjecaj njemačkog jezika te žali što stanovnici BiH ne čine dovoljno „da se opru tomu neprestanomu prodiranju“. „Osvrt na prvu četvrt godine“ naslov je uvodnika *Dnevnika* br. 75 (1906.). Autor se žali što je ministar predsjednik dao preko svojega cenzora izbrisati obranu od prigovora da vjerski antagonizam pravoslavaca, muslimana i katolika u BiH ne dopušta punu slobodu štampe. *Hrvatski Dnevnik* br. 200, od 1. rujna 1906., naslovljen je „Za sjedinjenje!“. Autor obavještava čitatelje da je Vlada BiH zaplijenila njihov prethodni broj „u kojem zagovaramo da se naši Hrvati Bosne i Hercegovine izjave za sjedinjenje“, a radilo se o političkom sjedinjenju BiH s Hrvatskom unutar postojeće Monarhije. Zatim uporno nastavlja: „Mi smo bjelodano dokazali, da bosanska vlada ide za tim, da u ovim zemljama zatre hrvatstvo, ide za tim da sve posrbi“. U br. 219, od 25. rujna krupnim slovima uredništvo javlja da je urednik K. Šegvić po nalogu vlade osuđen na globu od 200 kruna zato što je pozvao na skupljanje potpisa za pozdravni govor caru koji je imao doći u Trebinje. U br. 249 od 30. listopada, str. 2, javlja uredništvo da im je opet zaplijenjen jedan broj te ističe: „Što nam je cenzura jučer prepustila, to danas plijeni i obratno“. Uvodnik *Dnevnika* br. 269, od 23. studenog 1906., naslovljen je „Katolištvo i hrvatstvo“. To je obrana nadbiskupa Stadlera koji je u jednom svojem govoru istaknuo da i muslimani BiH mogu biti Hrvati, ali su ga politički protivnici optužili da poistovjećuje katoličku vjeru s hrvatskom narodnošću. U ono vrijeme srpski čelnici smatrali su sve stanovnike BiH Srbima različitih vjera, pravaška politička ideologija (koje se većinom držao nadbiskup Stadler) držala je da su ti isti stanovnici Hrvati različitih vjera. Autor zaključuje: „Mi još jednom proglašujemo: baška vjera, baška hrvatstvo. Sinovi hrvatske zemlje moraju biti svi Hrvati, a mogu biti kao što i jesu različite vjere.“ Zaključni uvodnik za god. 1906., br. 298 od 31. prosinca, naslovljen je: „Nakon prve godine“. Autori iznose teškoće kroz koje su prolazili, osobito su im teško padali napadi čelnika i listova iz Banske Hrvatske i Dalmacije, koji su se držali politike hrvatsko-srpske koalicije: „Novi kurs prekosavske i dalmatinske politike žrtvovao je Bosnu i Hercegovinu ustavnoj slobodi u Banovini. Pošto nismo pristali na takovu politiku ter nismo htjeli počinuti narodno i političko samoubojstvo, sasula se proti nama ubojita vatra rezolucionističke štampe.“ Zahvaljuju čitateljima za podršku i najavljuju nastavak svojega programa, unatoč Vladinoj cenzuri i propagandi „grčko-istočnjaka“.

U godini 1908. odgovorni urednik bio je Rudolf Bojić, a pojedini broj obuhvaćao je između 4 i 8 stranica, ovisno o reklamama koje su očito pomagale pokrivanje troškova tiskanja. Te godine, kanonik Ivan Šarić imenovan je pomoćnim biskupom u Sarajevu 27. lipnja i njegovu biskupskom posvećenju posvećena je velika pozornost u nekoliko brojeva. God. 1908. pobunjenici skupine „Mladi Turci“ tražili su od sultana da vrati ustav prema kojemu je BiH sastavni dio Otomanskog Carstva. Beču je to bio povod da 7. listopada iste godine proglasi u Sarajevu aneksiju BiH koja zadržava položaj posebnog tijela (*corpus separatum*) u Monarhiji. Pravoslavci organizirani u Srpsku narodnu organizaciju i muslimani organizirani u Muslimansku narodnu organizaciju tražili su uključenje pod osmansko vrhovništvo. S vremenom su aneksiju priznali Turci, Srbi, Crnogorci, Rusi. Hrvati BiH podijelili su se u krug oko Hrvatske narodne zajednice (HNZ) na čelu s Nikolom Mandićem te krug oko Hrvatske katoličke udruge koji je vodio Stadler. Tih godina morao se *Dnevnik* baviti tekućim političkim stresovima. U godini 1910. odgovorni urednik za većinu brojeva bio je Kalist Tadin. Te je godine otvoren Sabor BiH u koji su izabrana 72 delegata prema religijskom i etničkom identitetu, a vjerski poglavari su snagom službe postali i članovi Sabora.¹⁸

Uvodnik *Dnevnika* br. 19, od 24. siječnja 1913., naslovljen je „K sedamdesetgodišnjici našega nadbiskupa“. Autor, očito Karlo Cankar, podsjeća na teškoće Stadlerova nadbiskupskog služenja te ističe:

„Postao je mučenikom katoličkih načela i mučenikom hrvatske misli. Progonili su ga, jer je vršio svoju pastirsku dužnost, jer je čuvao od Boga mu povjereno stado, jer nije dao nikomu, pa niti oblastima da diraju pravce katoličke crkve. Mrzili su na njega, po-grđivali su ga i dizali neviđenu hajku proti njemu, jer je junačkom rukom suzbijao protukatoličku struju i utirao put katoličkim načelima u javni i privatni život. Proskribirali su ga i dizali su proti njemu najviše oblasti, jer je ljubio svoj narod i svoju hrvatsku domovinu, izmučenu i raskomadanu.“

Br. 50 od 1. ožujka objavljuje „Izjavu nevesinjskih Hrvata muslimana i katolika“ kojom traže od hrvatskih zastupnika u Saboru BiH da se odlučno zauzmu za uvođenje samo hrvatskoga jezika u unutrašnjem prometu na željeznicama. Pri tome navodi puna imena potpisanih katolika i muslimana. *Hrvatski Dnevnik* br. 56, od 8. ožujka 1913., pod naslovom

¹⁸ Usp.: J. KRIŠTO, *Prešućena povijest*, 275-281; Zoran GRIJAK, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, 421-526.

„Bratska’ Srbija“ iznosi niz slučajeva gdje su katolici u ondašnjoj Srbiji silom prevedeni na pravoslavlje kao uvjet da mogu tamo živjeti i profesionalno djelovati. Tim slučajevima želi otrijezniti Hrvate na političkim funkcijama u Hrvatskoj te BiH da ne nasjedaju tobožnjem bratstvu Srba. U br. 68 od 26. ožujka objavljen je poziv Odbora za pripremu katoličkog sastanka u Ljubljani, planiranog za 24. do 27. kolovoza te godine. Hrvati katolici mogu doprinijeti novu ljubav i oduševljenje za Katoličku Crkvu u javnom životu. U br. 97 od 29. travnja, dok traje balkanski rat, autor žali što je Austrija nasilnom germanizacijom otuđila Slavene Balkana od sebe. „Da je unutarnja politika naše monarhije bila pametnija i pravednija prema Slavenima, pa da su balkanski narodi viđali u Austriji jednu većim dijelom slavensku državu u kojoj se njihova braća zadovoljno i sretno razvijaju – ne bi danas padalo napamet balkanskim zemljama, da bježe što dalje od austrijskoga upliva, da si traže nove gospodarske puteve, na kojima se neće susretati s Austrijom“. Iz ovakve formulacije razvidno je autorovo uvjerenje da Austrija može biti dobro rješenje za Hrvate ako postane tolerantnija i pravednija prema Slavenima.

Broj 113 od 20. svibnja 1913. donosi Izjavu K. Cankara pred izbor novog katoličkog delegata iz sarajevskog okružja. Predlaže da oni koji su na izborima 29. svibnja kanili njemu dati svoj glas, to poklone uredniku *Dnevnika* svećeniku Kalikstu Tadinu. Ovaj prijedlog bio je znak neslaganja s kandidatom kojega je predložila HNZ. Prošao je Tadin kao kandidat Hrvatske katoličke udruge, kako je javljeno u br. 122 od 31. svibnja.

U godini 1914., u brojevima od 27. lipnja do 4. srpnja iskazana je iskrena žalost zbog ubojstva prijestolonasljednika Franje Ferdinanda i njegove žene Sofije Hohenberške. Nadbiskup Stadler u poruci katolicima tim povodom moli da pojedinci ne uzimaju pravdu u svoje ruke prije službene istrage i suda. Godine 1916. i 1917. urednici i suradnici *Dnevnika* pratili su razvoj na ratištima, ali su s veseljem pisali o napretku njemačkih jedinica.

Hrvatski Dnevnik br. 10, od 11. siječnja 1918., naslovljen je „Cijepanje naroda“. Autor žali što je jugoslavenska ideja „pocijepala hrvatski narod u Jugoslavena i Hrvate. K jugoslavenstvu pređe velik dio Istre i Dalmacije, jedan dio Hrvatske i malen dio Bosne [...] Oni Hrvati koji prihvatiše jugoslavenstvo učiniše to ponajviše zato, jer su mislili da će pod to ime skupiti i Srbe koji stanuju u hrvatskim zemljama [...]“. Bio je to odjek „deklaracijskog pokreta“, nakon što su pripadnici tzv. Jugoslavenskog kluba, inače članovi Carevinskog vijeća u Beču, izdali Svibanjsku deklaraciju 30. svibnja 1917. kojom su se vezali da će kao Slovenci, Hrvati i Srbi raditi na ostvarenju svojih prava u okviru Habsburške Monarhije.

Slovenski potpisnik Deklaracije Anton Korošec doputovao je 31. kolovoza iste godine u Sarajevo te, između ostaloga, razgovarao i s nadbiskupom Stadlerom o pogledima uglednika BiH na političku situaciju. Tome sastanku uz nadbiskupa je prisustvovao i Karlo Cankar. Sa sastanka je izdana Izjava o odbacivanju Deklaracije koju je 15. studenog potpisao nadbiskup Stadler, a objavio ju je *Dnevnik* u br. 263, od 19. studenog kao uvodnik. Cankar nije potpisao tu Izjavu, a 26. studenog izdali su Cankar i neki drugi biskupijski svećenici „Deklaraciju Hrvata Bosne i Hercegovine“ u kojoj tvrde da stoje uz Svibanjsku deklaraciju i u tome se ne slažu s nadbiskupom.¹⁹ F. Hammerl u poglavlju o Stadlerovu političkom programu ističe kako je nadbiskup želio sigurnu budućnost katoličke zajednice u BiH, boja se prevage Srba i muslimana na političkom području i zato predviđao sigurnost i prosperitet katolika u okviru podunavske Monarhije. On ističe:

„U vrijeme Svjetskog rata stranka Jugoslavena rasla je zbog agitiranja iz Srbije, a napose pri završetku kada je jezičac na vagi jasno pokazivao u prilog Antante. Tada su posvuda nicali jugoslavenski listovi kao gljive. Za starog nadbiskupa došli su nezgodni dani pogotovu kada je njegov tajnik mons. Cankar koji mu je kao urednik ‘Hrvatskog Dnevnika’ bio izuzetno koristan, potpisao kao jedini Slovenac u Sarajevu Jugoslavensku deklaraciju. Dr Stadler nakon toga gotovo da nije više uopće govorio s Cankarom, ali uskoro su se opet pomirili, budući da je nadbiskup u svojoj širokogrudnosti poštivao svačiju osobnu slobodu. Ali kada je čak i njegov osobni list ‘Hrvatski Dnevnik’ krenuo u jugoslavenske vode, nadbiskup je smijenio obojicu mladih biskupijskih svećenika koji su bili na čelu uredništva i obratio se javnosti svojom poznatom promemorijom 20. studenog 1917. godine [...] Čak i kad je Sarajevo već bilo u srpskim rukama rekao je: ‘Ja kao 76 godišnji muškarac ne mogu više mijenjati svoje političke poglede’“.²⁰

Kratko poslije proglašenja Svibanjske deklaracije srpski ministar vanjskih poslova Nikola Pašić pozvao je na Krf od 15. do 20. srpnja 1917. predstavnike Jugoslavenskog odbora, među kojima je bio i hrvatski političar Ante Trumbić, i na toj konferenciji potpisali su *Krfsku deklaraciju*

¹⁹ Usp.: Zlatko MATIJEVIĆ, „Od ‘Svibanjske deklaracije’ do ‘Izjave’ nadbiskupa Stadlera – dva viđenja rješenja ‘Južnoslavenskog pitanja’ (1917.)“, Pavo JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler – život i djelo* (Sarajevo: Vrhbosanska katolička teologija, 1999.), 273-283.

²⁰ F. Ks. HAMMERL, *Dr. Josip Stadler*, 520, bilješka 6.

kojom je Pašić otvorio vrata za stvaranje unitarne države Južnih Slavena²¹. *Hrvatski Dnevnik* br. 13 (1918.) od 15. siječnja objavio je tekst Deklaracije i najavio komentar u nizu susljednih brojeva. Uvodnik *Dnevnika* br. 21, od 24. siječnja 1918., glasi: „Jugoslavensko ime i hrvatske težnje“. S tugom ističe: „Mjesto da svi Hrvati traže obnovljenje hrvatskoga narodnoga kraljevstva, učini jugoslavenska ideja da jedan dio napusti narodno ime i u prvom redu ističe jednu kovanicu koja bi zauvijek izbrisala hrvatsko ime iz imena država... Ako se Srbi uistinu osjećaju dijelom jednoga naroda s Hrvatima, ne bi oni smjeli ništa imati protiv hrvatske države, u kojoj bi bili ravnopravni sa svim drugim državljanima“. U *Hrvatskom Dnevniku* br. 43 (1918.) od 20. veljače urednik brani nadbiskupa Stadlera od objede projugoslavenskog hrvatskog političara u BiH Joze Sunarića da se Stadler obogatio prodajom pšenice u Dalmaciju te da je njegovo suprotstavljanje Svibanjskoj deklaraciji motivirano materijalnim dobitkom uz pomoć Beča.²² *Hrvatski Dnevnik* br. 199, od 24. kolovoza 1918., pod naslovom „Hrvatski defetisti“ kritizira kolebanja u stranci prava na području Banovine Hrvatske te ističe: „Ne znamo uopće može li se narodni defetizam očitovati u goroj formi, nego se očituje u naših jugoslavena. Pred Srbima pužu, a Srbi neće da znadu za nastojanja Hrvata i Slovenaca za slobodnom i ujedinjenom narodnom državom.“

Uvodnik *Dnevnika* br. 234, od 4. listopada 1918., naslovljen je „Hrvatsko pitanje i priprema za mir“. Autor se raduje što neki razboriti političari u Beču uviđaju da samo Njemačka i Madžarska nisu dostatne za očuvanje Habsburške Monarhije. U zaključku ističe kako Madžari trebaju doći do osvjedočenja da je „ovo monarhija raznih naroda“, a hrvatsko pitanje u Monarhiji je preduvjet pravednog mira. Uvodnik *Dnevnika* br. 243, od 15. listopada 1918., posvećen je „Narodnom vijeću“. Osnovale su ga 5. listopada 1918. u Zagrebu oporbene stranke u Hrvatskoj i Sloveniji, a kasnije mu se pridružili i predstavnici vladajuće Hrvatsko-srpske koalicije. Ovaj uvodnik ističe da u Narodnom vijeću trebaju biti zastupljene sve političke stranke bez obzira na različnost programa. Uvodnik *Dnevnika* br. 258, od 30. listopada 1918., naslovljen je: „Hrvatska proglasila potpuni odcjep od Austrije i Ugarske. Vojska se stavila na raspolaganje Narodnom vijeću – Slavlje u Zagrebu“. Vijeće je već 19. listopada preuzelo svu vlast po ovlasti Hrvatskog sabora, a 29. listopada proglasilo je novu državu SHS. U *Hrvatskom dnevniku* br. 260, od 1. studenoga 1918., objavljeno

²¹ Usp.: J. KRIŠTO, *Prešućena povijest*, 352.

²² Usp.: Milenko KREŠIĆ, „Neki značajni momenti javnog djelovanja nadbiskupa Stadlera u vrijeme Prvog svjetskog rata“, *Vrhbosnensia* 1 (2019.), 3-26, osobito 17-21.

je da je austrijski upravitelj BiH Stjepan Sarkotić uložio caru ostavku na svoju službu te da se u Sarajevu formira Odbor narodnog vijeća. Skupina oko *Dnevnika* tim brojem završila je objavljivanje svojega lista te u novom listu *Hrvatski Branik – List za politiku i gospodarstvo* 1 (1918.) od 3. studenog pojasnila da prihvaća odluku Narodnog vijeća i uključuje se u izgradnju nove državne zajednice.

Urednici knjige *Grad na gori* uvrstili su popis profesora i zaređenih svećenika koji su studij završili na Vrhbosanskoj teologiji u Sarajevu.²³ Među svršenim studentima koji su zaređeni za svećenike (br. 48, str. 164), naveden je Karlo Cankar, zaređen na Petrovo 1903. Evo njegovih služba od ređenja do 1926. godine kada je izdana ova knjiga:

- 1904. kateheta u zavodu sv. Vinka u Sarajevu;
- 1906. urednik *Hrvatskog dnevnika*;
- 1908. začasni kapelan pape Pija X. ‘*extra urbem*’ s pravom na naslov monsinjora;
- 1908. tajnik nadbiskupa Stadlera;
- 1915. začasni komornik pape Benedikta XV. s pravom na naslov monsinjora;
- 1915. začasni kanonik vrhbosanski;
- 1923. kanonik vrhbosanski i arhiđakon gučogoranski;
- 1922.-1925. urednik *Nedjelje*;
- 1925.-1926. urednik *Katoličkog tjednika*;
- Piše u *Vrhbosni*.

Pod kraj postojanja Austro-Ugarske Monarhije Slovenci i Hrvati su žestoko raspravljali o političkoj budućnosti svojih naroda. Karlo je s nadbiskupom Stadlerom dugo vremena držao da je ta budućnost prosperitetna ako ostanu u Monarhiji ako bi se ona reformirala u smislu odbacivanja nasilne germanizacije i poštovanja etničkih prava Slavena u njoj. Karlov brat Ivan priklonio se onima koji su sigurnu budućnost vidjeli u osnivanju nove države južnih Slavena, ali su obojica odbijali ideologiju političkih „jugoslavena“ po kojoj bi Hrvati, Slovenci i Srbi bili jedan narod s tri plemena. Odjek tih rasprava primjećuje se u osmrtnici koju ju je Karlo objavio u slovenskim novinama povodom srmti brata književnika:

²³ Zvonimir BLAŽUN, „Imenik Sarajevske bogoslovije“, *Grad na gori. Almanah Bogoslovskog zbora „Stadler“ prigodom dviju 30 godišnjica* (Sarajevo: 1926.), 155-177. Od 1890. do 1926. predavala su 44 profesora isusovca, a studij završila i za svećenike zaređena 153 studenta.

„U svoje ime te ime braće, sestara i rodbine u dubokoj vam žalosti javljam da je gospodin IVAN CANKAR, slovenski pisac, danas, 11. prosinca ujutro u 1.15 sati, nakon duže bolesti, koju je do posljednjeg trenutka podnosio odano i strpljivo, zauvijek zatvorio svoje umorne oči. Okrijepljen utjehama svete vjere preselio se u vječnost da uživa Istinu, Ljepotu i Dobrotu kojoj je pokušavao služiti svojim djelima. Preporučujem ga u molitvu i lijepo sjećanje. Sprovod će biti u petak 13. prosinca u tri sata poslijepodne iz Pokrajinske bolnice. U Ljubljani, 11. prosinca 1918. Msgr. Karel Cankar.“²⁴

Urednik *Katoličkog tjednika* i rezidencijalni kanonik u Sarajevu (1922.-1929.)

Nadbiskup Stadler umro je 8. prosinca 1918., a kanonici su, prema ondašnjem crkvenom pravu, izabrali pomoćnog biskupa Ivana Šarića za kapitularnog vikara s nadom da će ga Sv. Stolica uskoro postaviti za nadbiskupa ordinarija. Nakon raspada podunavske Monarhije i nastanka nove države Južnih Slavena Vlada SHS u Beogradu prihvatila je povlastice i obveze iz ugovora Sv. Stolice s bečkim carem o odabiru kandidata za biskupe pripremajući vlastiti konkordat sa Sv. Stolicom²⁵ do kojega, međutim, nije nikada došlo. Odgovornima u Ministarstvu vjera nije se svidjelo Šarićevo hrvatsko rodoljublje izražavano u njegovim prilozima u *Vrhbosni* i u pjesmama. Kako Sv. Stolica nije odustajala od svojega kandidata, Beograd je na kraju pristao te je imenovanje uslijedilo tek 2. svibnja 1922.²⁶ Šarić je kao kapitularni vikar zadržao Cankara u nadbiskupskoj kuriji te mu omogućio da nastavi političko zalaganje sa stajališta Nadbiskupskog ordinarijata u bolnom procesu razdvajanja Hrvata BiH u dvije političke stranke.²⁷

²⁴ Zahvaljujem g. Valerijanu Žuji što mi je pribavio tekst ove osmrtnice.

²⁵ Usp.: Ivan MUŽIĆ, *Katolička crkva u Jugoslaviji: Politički i pravni aspekti Konkordata između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije* (Split: 1978.), 15-23; Blanka MATKOVIĆ, „Pravni položaj vjerskih zajednica u Kraljevini Jugoslaviji i političko-društveni kontekst Konkordata sa Svetom Stolicom“, *Bosna Franciscana* 38 (1913.), 107-145.

²⁶ Usp.: Ratko PERIĆ, „Nadbiskup Ivan Šarić i Sveta Stolica“, Pavo JURIŠIĆ (prir.), *Ivan Šarić vrhbosanski nadbiskup: Zbornik radova znanstvenoga skupa o dr. Ivanu Šariću održanog 19. siječnja 2002. u Sarajevu* (Sarajevo: Vrhbosanska katolička teologija, 2007.), 133-153, osobito 139-140.

²⁷ Usp.: Zlatko MATIJEVIĆ, „Stranačko-politički život bosansko-hercegovačkih

U *Vrhbosni* od 20. studenog 1921. najavio pokretanje katoličkog tjednika *Nedjelja*. U najavi je istaknuo:

„Bit će to list posvećen katoličkoj vjeri i kršćanskoj kreposti; list za svećenika i svjetovnjaka; list što će ga sa zanimanjem čitati i seljak i građanin i čovjek intelektualac; list trajne vrijednosti što će se moći i kasnije najuspješnije upotrebljavati u radu za našu svetu katoličku stvar; list koji će biti dušobrižniku najvjerniji duhovni pomoćnik; i list s tendencijom sv. Pavla: Sve obnoviti u Kristu.“²⁸

Kao novi nadbiskup, uz pristanak vlade, Šarić je imenovao Cankara rezidencijalnim kanonikom već 1. lipnja 1923., o čemu je sačuvano na latinskom *Testimonium installationis* koje su potpisali prepošt Kaptola Stjepan Hadrović i kanonik Marko Alaupović.²⁹ Kao svećenik i pomoćni biskup Ivan Šarić je kroz 12 godina uređivao *Vrhbosnu* te u njoj sudjelovao svojim prilozima od 1891. do 1945. Katolički tisak smatrao je važnim poljem crkvenog djelovanja.³⁰

Najavljeni list pojavio se 1. siječnja 1922. s punim naslovom *Nedjelja - Tjednik za katolike*. Urednik Karlo Cankar naslovio je uvodnik: „Što hoće *Nedjelja*?“ Najavljuje da će u listu razlagati katoličku vjeru kako bi podržavao „puk ćudoredan, čist, zadovoljan, puk jednoga kova koji će disati dušom što osjeća, radi i pregara za bližnjega svoga“. Najavljuje i obranu katoličkih svetinja „od bezbožnih i bezumnih nijekanja“. Uz uvodnik je tiskao i najavu biskupa Šarića pod naslovom „Biskupska preporuka“. U kratkom članku „S Bogom u novu godinu“ podsjeća kako su srušena carstva tokom Prvog svjetskog rata te ističe: „Red može biti samo onda u čovjeku i u čovječanstvu, ako vlada Bog nad čovjekom i ako vlada duh nad tijelom, ako vlada ljubav nad svima.“ U dnu posljednje, osme stranice otisnuto je ime odgovornog urednika K. C. (Karla Cankara) i na istoj stranici Uredništvo sažima svoje praktične poruke čitateljima u deset točaka. U njima je razvidno urednikovo iskustvo pisanja, uređivanja i raspačavanja stečeno u *Dnevniku*. U br. 19 od 7. svibnja otisnuta je Izjava jedanaestorice dekana Vrhbosanske nadbiskupije od 12. travnja pod naslovom „Za slobodu i ravnopravnost“. Dekani se obraćaju Ministarstvu

Hrvata u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (1919-1929)“, P. JURIŠIĆ (prir.), *Ivan Šarić vrhbosanski nadbiskup*, 21-92.

28 Ivan ŠARIĆ, „Okružnica: *Nedjelja* katolički religiozni list“, *Vrhbosna* 19-22 (1921.), 241.

29 Arhiv Kaptola vrhbosanskog 1923., br. 41 od 3. lipnja 1923.

30 Usp.: Tomo VUKŠIĆ, „Nadbiskup Ivan Šarić kao suradnik i urednik *Vrhbosne*“, Pavo JURIŠIĆ (ur.), *Ivan Šarić vrhbosanski nadbiskup*, 179-240, bilješka 26.

vjera Kraljevine SHS ističući da „vlada ne provodi ustavom zajamčena načela o vjerskoj ravnopravnosti, da u svojim odredbama ne poštiva katoličkoj Crkvi zajamčene slobode u njezinu unutarnjem djelovanju među katoličkim vjernicima i da biva katolička Crkva krivnjom kraljevske vlade s jedne strane oštećivana materijalno, a s druge strane sprečavana u svom djelovanju“.³¹ Žale se što katolicima, kojih je u državi otprilike jednak broj kao pravoslavaca, iz državnog budžeta biva trostruko manje dodjeljivana pomoć. Traže dokidanje Vladine zabrane katoličkim učenicima državnih srednjih škola da sudjeluju u vjerskim društvima. Žale se na najavu da će laici predavati vjeronauk u školama, bez obzira na osobnu vjeru vjeroučitelja.

Najavljujući da je papa Pijo XI. imenovao biskupa Šarića nadbiskupom vrhbosanskim, urednik u br. 20 od 14. svibnja ističe kako je „obudovjela nadbiskupija Vrhbosanska čekala blizu tri i pol godine da dobije natpastira, koji će preuzeti baštinu prvog Vrhbosanskog nadbiskupa i metropolite, velikog i neprežaljenog dra Josipa Stadlera“.³² Tom prigodom ističe da je novi nadbiskup utemeljitelj *Nedjelje*. Na str. 3 toga broja otisnut je *Prosvjed protiv namjeravanoga školskog zakona u državi SHS* koji su sastavili katolički biskupi pred najavu Svetozara Pribičevića da će uskoro u parlament dati na usvajanje novi zakon o školama. U nacrtu je predviđeno da vjeronauk u školama ne predaju više svećenici kojima biskup daje kanonsku misiju, da se dokine vjeronauk u srednjim školama i da se više ne mogu otvarati nove katoličke škole.

U broju 21 od 21. svibnja otisnuta je na tri stranice „Predstavka jugoslavenskog episkopata“ od 29. travnja 1922. koju su potpisali zagrebački nadbiskup Antun Bauer kao predsjednik i šibenski biskup Jeronim Mileta kao tajnik. Biskupi u prvom dijelu ističu nezadovoljstvo katoličkih građana u državi (Slovenci i Hrvati) zbog povreda nanesenih Katoličkoj Crkvi te tumače te nepravde kao početak „kulturnog boja“ (*Kulturkampf*). Žale se zbog dotada dokinutih katoličkih škola koje su držale redovnice, zbog novog propisa da vjeronaučne knjige odobrava državno ministarstvo, zatim što od tada privatne škole mogu opstati samo u mjestima gdje nema državnih škola istoga ranga. Protestiraju što su odredbe vojnog zakona Srbije protegnute na čitavu državu, a prema njima bogoslovi i svećenici podliježu vojnoj obvezi. Posebnom nepravdom smatraju što su Pravoslavnoj Crkvi vraćeni neki posjedi oduzeti agrarnom reformom, a nisu Katoličkoj.

³¹ Pun tekst s imenima jedanaestorice dekana u *Nedjelji* (Sarajevo), 7. 5. 1922., 1-2.

³² *Nedjelja* (Sarajevo), 14. 5. 1922., 1.

U br. 25 na dvije stranice predstavljen je život i djelovanje nadbiskupa Šarića. U br. 33 objavljene su *Rezolucije kongresa hrvatskih i slovenskih kateheta, držanoga dne 5. i 6. srpnja 1922. u Zagrebu*. Rezolucije obuhvaćaju tri područja: 1. Obuka i uzgoj školske mladeži općenito; 2. Religijska obuka u osnovnim školama; 3. Religijska obuka u srednjim školama. Katehete traže da državno ministarstvo prosvjete nacrti zakona i odredaba o školskim pitanjima koja se tiču vjerskog odgoja i pouke šalje „na uvid i pretres i hrvatskom katoličkom društvu u Zagrebu“.

U br. 36 od 3. rujna uredništvo na prvoj stranici moli svećenike da šalju kratke dopise i vijesti iz svojih župa i krajeva: „Mi želimo da nam *Nedjelja* bude pravi list *katolički*, to jest list *općenit*, list sviju nas katolika.“ Uz oštre uvodnike i vijesti iz različitih dijelova opće i krajevnje Crkve *Nedjelja* je redovno donosila na hrvatskom evanđelje dotične nedjelje s mediativnim komentarom.

U *Nedjelji* br. 3, od 18. siječnja 1925., objavljen je na dvije stranice dopis „Kulturni škandal u Bugojnu“. Nepotpisani sudionik događaja javlja da je direktor građanske škole u Bugojnu „velikosrbin Radumilo“ kaznio župnika i vjeroučitelja fra Leonarda Čuturića otpuštanjem iz službe vjeroučitelja zato što je tražio da „u buduće njemu piše školska saopćenja latinicom“ s obrazloženjem da je taj zahtjev bio „strašan grijeh proti narodnom jedinstvu“. Školski nadzornik iz Travnika potvrdio je ovu kaznu te pokušao odrediti drugog vjeroučitelja. Na poticaj župnika roditelji su povukli svoju djecu iz škole te ih odveli u župni ured na zakoniti vjeronauk. Dopisnik ovu intervenciju državne vlasti u nadležnost katolika za školski vjeronauk naziva povratkom u turska vremena i najavljuje nastavak otpora. Uvodnikom u br. 5, od 1. veljače 1925., urednik ogorčeno iznosi zlostavljanja državnih činovnika protiv hrvatskih i slovenskih katolika u državi, a povod je tih zlostavljanja tajna ili javna podrška Radićevoj stranci pred izbore. Na Cankara kao autora upućuje podatak da je policija tih dana u Sloveniji zabranila tiskanje lista *Domoljub* „koji izlazi u 40.000 primjereka već punih 37 godina“. Okrutni postupci policije trebali bi katolicima biti znak buđenja pred izbore.

U br. 13 od 29. ožujka objavljen je na tri stranice nepotpisani dopis iz Bugojna od 14. ožujka: „Vrhunac borbe za vjeronauk u Bugojnu“. Sudionik događaja javlja da su županijske vlasti izdale zabranu održavanja vjeronauka u župnom stanu, a župljani su poslali jednu deputaciju velikom županu, drugu nadbiskupu. Vlast je odredila da katolički vjeronauk u školi imaju predavati dvije učiteljice pravoslavke, a djeca su po odredbi roditelja odgovorila fizičkim dolaženjem i pasivnom rezistencijom. Župnik i

zakoniti vjeroučitelj zatražio je da mu predstavnici vlasti na sudskom procesu dokažu je li učinio zločin protiv ćirilice tražeći školske informacije na latinici.

U br. 15 od 15. travnja, str. 4-5, objavljen je članak „Zloporaba vjere u političke svrhe“. To je ironičan osvrt na prljavu političku kampanju pred nedavne izbore. Pribičevićevi framasuni tužakali su svećenike, osobito u Sloveniji, da zloupotrebljavajući vjeru odvrću glasače od povjerenja u kandidate iz vladajuće partije a oni su kao slobodni građani preporučivali glasačima neka glasuju za kandidate i stranku koja se bori za poštenje i slobodu, za narodne i vjerske svetinje. Vladini poslušnici u Sloveniji su dali tiskati i raspačavati plakat u kojem papa Pijo XI. navodno zabranjuje vjernicima davati glasove sasvim konkretnim svećenicima. U zaključku je istaknuto: „Uza sve prevare uspjelo je framasunima da su od 26 slovenskih mandata dobili u svemu samo dva. Slovenski im katolici nisu nasjeli.“

Nedjelja u br. 21, od 24. svibnja 1925., str. 3 donijela je članak „Novi atentat na slobodu katoličke Crkve“. To je ogorčena kritika nacrtu Zakona o uređenju međuvjerskih odnosa i pravnom položaju Pravoslavne Crkve. Kada zakon stupi na snagu, biskupi će morati svoje pastirske poslanice i upravne odredbe slati na odobrenje ministru vjera, redovničke zajednice i vjerska društva ne smiju širiti polja svojega djelovanja, povijedi svećenika kontrolirat će državni špijuni, što autor naziva „kancel-paragraf“ podsjećajući na njemačkog kancelara Bismarcka koji je tako kontrolirao katoličke biskupe i svećenike u njemačkom carstvu nakon Prvog vatikanskog sabora. Bit će također zabranjeno katoličkim svećenicima da pripravljaju odrasle obraćenike kao kandidate na krštenje. Urednik zaključuje: „Ni prijatnje, ni globe, ni zatvori, što nam ih spremaju beogradski framasoni, neće nas katolike zastrašiti. Framasoni na vladi mogu zarobiti naše tijelo, mogu nam otimati naša materijalna dobra, jer imaju u rukama bajunete i silu: ali naše savjesti ne mogu zarobiti“. Na primjerku uvezanog ovog godišta koji se čuva u biblioteci Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Sarajevu netko je rukom zapisao da je broj 22 „zaplijenjen“. Očito je Ministarstvo vjera dalo podići sudsku parnicu kojom je zabranjeno izlaženje lista pod dotadašnjim naslovom.

Nakon tri i pol mjeseca, početkom rujna 1925., promijenjeno je ime *Nedjelje* u *Katolički tjednik*. U broju 1 od 5. rujna 1925. razlog su čitatelji trebali razabrati iz vijesti „Sarajevo: Pop Janjić o nadbiskupu dr Šariću“, na str. 5. Članak nije potpisan, ali je iz konteksta razvidno da ga je napisao urednik Karlo Cankar. Autor žali što je beogradska Vlada za svojega delegata u pregovorima s Vatikanom o budućem konkordatu imenovala

pravoslavnog svećenika Voju Janjića koji se do tada pokazao kao protivnik Katoličke Crkve time što je posredovao da država odobri novonastalu Starokatoličku Crkvu u Hrvatskoj.³³ U jednoj izjavi o tim pregovorima Janjić je optužio nadbiskupa Šarića kao „neprijatelja naše države i protivnika prijateljskih odnosa između katoličke Crkve i Jugoslavije“. Šarić je navodno u svojem listu „Istina“ radio sve da ne dođe do normalnih odnosa, ali je sud zabranio izlaženje toga lista. Urednik tumači da se radi o *Nedjelji* koju nije uređivao nadbiskup. „Što se pak samoga pisanja *Nedjelje* tiče, mora se istini za volju priznati, da taj list nikada nije pisao protiv države, već protiv zloupotrebama što su ih činili pojedini upravni organi, među njima naročito pop Janjić, dok je bio ministar.“³⁴ Kako su u Rimu sudili o tome listu, „bit će dovoljno ako spomenemo to, da je stiglo *Nedjelji* nakon što je bila obustavljena od Svete Stolice priznanje i pohvala za njezin rad. A jedna veoma visoka ličnost u Rimu, kada je saznala za obustavljanje toga lista, izjavila je otvoreno: ‘*Nedjelja* je zabranjena, jer je pisala istinu’“.³⁵

Katolički tjednik, od 13. rujna 1925., na str. 5 donio je vijest „Pop Janjić se ispričava“. Tu je istaknuto kako je na pritisak Vlade Vojo Janjić morao opozvati svoju uvredljivu izjavu o nadbiskupu Šariću. Priložen je citat iz lista srpskih radikala *Balkan* u kojem uredništvo ističe da u državi s pet milijuna katolika, koja nije više vjerski homogena Srbija, nije prikladno postavljati pravoslavnog popa za člana pregovaračkog odbora s Vatikanom oko konkordata.

Tjednik br. 3, od 20. rujna 1925. za uvodnik ima članak „Naše katoličke škole“. Urednik s ponosom ističe da su katolički Hrvati imali svoje škole u BiH u tursko i austrijsko vrijeme, uvjereni da se u njima djeca

³³ Usp.: Ivan MUŽIĆ, *Katolička crkva u Kraljevini Jugoslaviji: Politički i pravni aspekti konkordata između Svet Stolice i Kraljevine Jugoslavije* (Split: 1978.), 38-40. Na str. 39 kaže: „Na prijedlog ministra vjera Voje Janjića kralj je Aleksandar ukazom od 10. lipnja 1924. riješio, da se za biskupa Hrvatske starokatoličke crkve postavi Marko Kalođera s godišnjom plaćom od 10.000 dinara.“

³⁴ Dr. Vojislav Janjić (1890.-1944.) bio je pravoslavni svećenik, profesor bogoslovije, teološki pisac i srpski političar. Između ostaloga, bio je 1916. ataše srpskog poslanstva pri Vatikanu te neko vrijeme djelovao kao profesor u Engleskoj. Godine 1920. izabran je za poslanika u Ustavotvornoj skupštini te od 1. kolovoza 1923. do 27. srpnja 1924. bio ministar vjera. Kao profesor teologije izdao, između ostaloga, god. 1924. knjigu *Uvod u Novi zavet*. God. 1922. pokrenuo je časopis *Hrišćanski život*. God. 1937. bio je predsjednik odbora Narodne skupštine Kraljevine Jugoslavije za pitanja konkordata sa Svetom Stolicom. Usp.: Radmila RADIĆ, *Vojislav Janić (1890-1944) - sveštenik i političar* (Beograd: 2018.), 482. Za ove podatke zahvaljujem književniku i leksikografu Valerijanu Žuji u Sarajevu.

³⁵ *Katolički tjednik* (Sarajevo), 5. 9. 1925., 5.

odgajaju prema katoličkim načelima za život. U novoj državi Srbi su se odrekli svojih konfesionalnih škola, a mi katolici „nismo dopustili da nam se nakon oslobođenja dira u naše katoličke škole. Zato moramo i danas da ustrajemo protiv neprijateljskog stava što ga je zauzela državna uprava protiv naših katoličkih prosvjetnih ustanova“.

Nova je Vlada najprije uskratila potporu iz budžeta za katoličke škole, a ministar prosvjete Pribičević počeo je katoličkim srednjim i građanskim školama oduzimati pravo javnosti. Naredio je dokidanje katoličkih ženskih učiteljskih škola koje su držale redovnice. Autor zaključuje: „Sve te naredbe nemaju nikakva oslonja u zakonima; u očitom su protuslovlju s ustavnim odredbama a pravi su atentat na roditeljska prava i na prava Crkve što ih ima u pogledu vjerskoga odgoja katoličke djece.“ Svetozar Pribičević bio je ministar prosvjete u Kraljevini SHS 1920.-1922. i 1924.-1925. Tada je bio pobornik unitarizma i centralizma u novoj državi.³⁶ Pitanju vjeronauka u državnim školama urednik je posvetio i članak „A naše državne škole?“ u *Tjedniku* od 27. rujna 1925., str. 2-3. Upozorava da državni službenici rade na potpunom istiskanju vjeronauka iz javnih škola. To izvodi iz odredbe ministra prosvjete na početku te školske godine da smanji broj sati iz vjeronauka. Zove katoličke roditelje da se suprotstave pokušajima državnih nastavnika da njihovoj djeci „otimaju ono najsvetije što su im otac i majka usadili u srce: svetu vjeru“. To posebno mogu zakonito očitovati kod novih izbora za parlament: „Ako pak traže da im budu djeca odgojena u strahu Božjem i u vjeri naših otaca, oni će dati glas za one koji se zalažu za našu svetu vjeru i koji ustaju na obranu katoličke Crkve i njezinih prava.“

U *Katoličkom tjedniku* od 8. studenog 1925., str. 5 urednik obavještava čitatelje da je u Srijemskoj Mitrovici počeo izlaziti vjerski časopis

³⁶ Svetozar Pribičević (1875.-1936.), rođen i fakultetski školovan u Hrvatskoj, bio je vodeći političar Srba u Hrvatskoj. Razočaran rigoroznim centralizmom beogradske Vlade od 1927. zajedno sa Stjepanom Radićem istupao kao hrvatski Srbin protiv velikosrpske hegemonije. Nakon šestojanuarske diktature 1929. uhićen i interniran; u srpnju 1931. emigrirao u inozemstvo. U Parizu pisao protiv kralja Aleksandra i zato nakon atentata na Aleksandra 9. listopada 1934. u Marseilleu uhićen i držan u samačkoj ćeliji. Kada su se francuske tajne službe uvjerile da nije sudjelovao u atentatu, pustile su ga i on se odselio u Prag. „U svojim sukobima sa službenim Beogradom je rekao da bi Srbi iz Hrvatske, nakon svega, morali razumjeti Hrvate i kad bi oni odbili svako zajedništvo sa Srbima. S druge strane, istodobno je zastupao ideju državne zajednice svih južnih Slavena ako želimo spasiti se od atomiziranja i nove službe tuđincu“ – *Wikipedija Slobodna enciklopedija*, s.v. „Svetozar Pribičević“, https://hr.wikipedia.org/wiki/Svetozar_Pribi%C4%87evi%C4%87 (9. 11. 2019.).

„Nedjelja“, sa sličnim rubrikama kao sarajevska *Nedjelja* koju su zabranile državne vlasti. Po slovu zakona, kroz tri godine nigdje u državi ne bi smjela izlaziti tiskovina toga naslova, ali naš urednik ne kani ništa poduzimati: „Jer nama je drago što su se našli neki pravoslavni svećenici koji su uvidjeli potrebu da treba narodu davati zdrave vjerske i moralne pouke. Više vjerskog produbljenja i vjerskoga suživota – to je prvi uvjet za naše međusobno sporazumijevanje“.

U *Tjedniku* od 22. studenog 1925., str. 4, objavljena je vijest „Sarajevo: Da li je ovo izazivanje vjerskog razdora ili nije?“. Urednik javlja kako je „Katol. Tjednik bio neki dan zaplijenjen, jer je u jednom članku iznio što katolička Crkva uči o jedinstvu Crkve i o papinskom primatu. To je bilo zaplijenjeno i urednik je stavljen pod optužbu – jer da takvo pisanje ‘izaziva vjerski razdor’. Primamo na znanje da je zabranjeno iznositi nauku katoličke Crkve. Ali nije zabranjeno naučavati ono što iznose pravoslavni vladike.“ U nastavku obavještava o propovijedima ohridskog vladike Nikolaja Velimirovića koji iskrivljuje i vrijeđa katoličku vjeru. Zatim zaključuje: „A kladimo se glavom, da bi nas državni odvjetnik opet zaplijenio i predložio proti nam sudbeni progon, kad bismo pokušali da ohridskog vladiku natjeramo u laž.“ U istom broju, str. 5 objavljena je vijest „Beograd: Srpske učiteljice protiv dokidanja katoličkih škola“. Na glavnoj skupštini Narodnog ženskog saveza Kraljevine SHS u Skoplju predložile su dvije delegatkinje - jedna iz Zagreba, druga iz Sarajeva – da skupština zamoli ministra prosvjete Vidovića neka opozove nepravednu naredbu kojom se dokidaju katoličke ženske učiteljske škole u Zagrebu, Sarajevu, Ljubljani i Mariboru. Skupština je prijedlog usvojila te poslala deputaciju ministru u vezi s time koju je vodila Srpkinja gospođa Petković. On je odgovorio da će razmisliti, a urednik zaključuje: „Vidi se da imaju srpske žene više smisla i osjećaja za pravednost i za pravu prosvjetu nego li ministar prosvjete.“

U *Tjedniku* od 7. veljače 1926., na str. 9, objavljena je vijest: „Beograd: Proračun za vjerske potrebe – Zapostavljanje katolika“. Autor ogorčeno kritizira što je u skupštinskoj raspravi u Beogradu 18. siječnja usvojen nepravedni budžet za Ministarstvo vjera. Prema tome zakonu „još i danas smatra se pravoslavna crkva državnom i privilegiranom, pa da je se mora prema tome i financirati i trošiti na nju iz prinosa katoličkih državljana“. Sramotno mala svota doznačena je za Gimnaziju i Dječjačko sjemenište u Travniku te za „Teološki fakultet“ i Bogoslovno sjemenište u Sarajevu. Autor predlaže neka državni odvjetnik zbog toga uloži tužbu za zločin sijanja vjerskog razdora. Slovenski zastupnici Pušenjak i Smodej dokazivali su ministru vjera Miši Trifunoviću da je to nepravda prema katolicima, ali je

on odgovorio da ne može ništa mijenjati; izrazio nadu da bi to moglo biti popravljeno konkordatom na kome se radi. Autor zaključuje: „Radikali i hrvatski Radićevci prihvatili su bez prigovora i s oduševljenjem ovaj nepravedni proračun.“

U *Tjedniku* od 14. ožujka 1926., na str. 5, objavljena je vijest: „Beograd: Zvanična propaganda za prijelaz na pravoslavlje“. Autor izvještava kako su dva zastupnika u skupštini u Beogradu postavili ministrima unutarnjih poslova i vojske pitanja o prevođenju katolika na pravoslavlje uz ucjenu da dobiju državni posao. Jedan se slučaj sa 25 prelaznika dogodio u Skoplju i svečanosti prijema u pravoslavlje prisustvovali su patrijarh Varnava, veliki župan Vidović i general Terzić. Drugi je obuhvaćao 60 hrvatskih katoličkih zastupnika koji su se „motali oko državnog korita“, a njihov je vođa obećao „da će otrgnuti Hrvate od Rima i prevesti ih postepeno u pravoslavlje“. Treći slučaj su grkokatoličke obitelji u Strumici kojima je naređeno da isele u Ovčje Polje, osim ako prihvate pravoslavlje.

U *Tjedniku* od 21. veljače 1926., str. 2-3, objavljen je članak „Ministar vjera se zgraža“. Tu je istaknuto kako je ministar vjera Miša Trifunović održao govor u skupštini optužujući javno Katoličku Crkvu i njezine predstavnike. Tužio je neke katoličke crkvene predstavnike da provode protudržavnu politiku „dok se to ne može utvrditi ni o jednom pravoslavnom episkopu“. Poimence je spomenuo jedan broj *Nedjelje* iz godine 1923. u kojem je prikazan beogradski patrijarh kao „sluga svake vlasti“. Ministar je pri tome pohvalio da nijedan pravoslavni list ne piše pogrdno o Katoličkoj Crkvi. Na to urednik uzvraća nizom citata iz pravoslavnog *Glasnika*, koji je službeno glasilo pravoslavne patrijaršije u Beogradu, a nazvao je Papu „bludnim sinom“ te zatražio neka se Papa „bez rezerva pokori sudu stare Vaseljenske crkve“. Uz to citira nekoliko pravoslavnih intelektualaca koji kritiziraju svoje episkope da su sluge države.

Katolički tjednik od 2. svibnja 1926., na str. 2 donosi vijest „Bugojno: Vjeronauk se vraća u škole“. Autor podsjeća kako su župniku i vjeroučitelju u Bugojnu, koji je bio zatražio da mu direktor školske obavijesti dostavlja na latinici, školske vlasti zabranile držati vjeronauk i njegov zahtjev nazvale veleizdajom. Na to je župnik, u dogovoru s roditeljima, pozvao djecu na vjeronauk u župnu kuću „ali je vlast i to zabranila i zaprijetila žandarima“. To je trajalo preko godinu dana, a sada „saznajemo da je pravda ipak pobijedila, pa je progonjeni vjeroučitelj, vlč. o. fra Leonard Čuturić, opet preuzeo katehetsku službu“.

U *Tjedniku* od 5. rujna 1926., pod naslovom „‘Katolički Tjednik’ pred sudom“, str. 6-14 izvijestio je Karlo Cankar o sudskom procesu protiv

njega kao urednika. Na početku podsjeća kako je točno pred godinu dana u jednom članku branio nadbiskupa Šarića od napada pravoslavnog svećenika i političara Voje Janjića zbog pisanja *Nedjelje* koja je navodno vlasništvo nadbiskupa. Zatim nastavlja kako je već 3. listopada 1925. V. Janjić pokrenuo sudski proces protiv urednika K. Cankara a tuženi je iskoristio zakonski rok da odgovori pismeno na tužbu. Proces je nastavljen devet mjeseci kasnije jer je tužitelj želio osobno prisustvovati. Sudska rasprava obavljena je u Sarajevu 18. kolovoza. Na zahtjev tuženoga najprije je pročitana njegova pismena obrana od četiri inkriminacije: da je ustvrdio kako je Janjić dao jednu bestidnu izjavu o katoličkom nadbiskupu, zatim da je to učinio najdrskijim načinom, nadalje da je tužitelj najistaknutiji protivnik Katoličke Crkve i da je zloupotrijebio vlast kao član državne uprave. U vezi s prvom optužbom istaknuo je kako kao novinar zna da prema zakonu ne smije nikoga nazvati lašcem, ali smije reći da je u konkretnom slučaju lagao, jer nadbiskup nije vlasnik ni izdavač toga lista, nego Vrhbosanski kaptol. Na Janjićevo tužakanje da je nadbiskup Šarić preko *Nedjelje* priječio nastavak pregovora oko konkordata s Vatikanom Cankar je odgovorio konkretnim Janjićevim pisanjem i povlačenjem jedne pretjerane izjave. Uz to je istaknuo da nadbiskup nije nikada njemu osobno poslao opomenu ili prigovor zbog pisanja u *Nedjelji* ili *Katoličkom tjedniku*.

U nastavku procesa tuženi se požalio što ga je „tužitelj dr. Janjić stavio ‘u trajno stanje pokoja’ kraljevskim ukazom od 12. aprila 1924“. Janjićevo tumačenje zakona o katoličkim službenicima, preuzetog od Austrijske uprave u BiH, nazvao je apsurdnim „kao što je apsurdno i moje ‘penzioniranje’“, jer država ne može penzioniranjem nekoga kao crkvenog službenika ujedno udaljiti ga iz dotadašnje crkvene službe. Zloupotrebu vlasti kod Janjića dokazivao je manipuliranjem tužitelja kod kralja da prizna Hrvatsku Starokatoličku Crkvu. Cankar je zamolio da dr. Rado Kušej, redovni profesor Pravnog fakulteta u Ljubljani, dadne stručno mišljenje, može li državni službenik penzionirati kanonika te za svjedoke predložio fra Mirka Mačugu koji je slušao Janjićev govor bosanskim franjevcima u Visokom protiv nadbiskupa Šarića i slovenskog političara dr. Antona Korošca. Sud je dopustio da bude pročitana samo izjava fra Mirka i dr. Korošca. Janjić je za svojega pravnog zastupnika izabrao sarajevskog advokata dr. Weszela koji je istaknuo Janjićeve zasluge u prilog Katoličkoj Crkvi, a Cankarovo pisanje protumačio kao raspaljivanje mržnje i vjerskog razdora zatraživši da sud „najstrožom primjenom zakona stane ovakvom radu na put“. Zatim je Cankar iznio svoju osobnu obranu i sažeo izlaganje svojega branitelja dr. Ivana Pavičića. Sud je 21. kolovoza proglasio da je Cankar

kriv prema prijedlogu optužnice te ga osudio na 14 dana zatvora, na plaćanje globe državi i odštete tužitelju. Njegov branitelj uložio je priziv u predviđenom zakonskom roku.

Članak „Orlovi i Sokolovi“ u *Tjedniku* od 26. rujna 1926., str. 4-5, potpisan je pseudonimom Brđanin. Autor se osvrće na napad na „naš orlovski pokret“ od strane liberalnih Hrvata. Suprotstavlja se pokušaju izjednačavanja Hrvatskog Sokola i Hrvatskog Orla predstavljajući čitateljima Hrvatskog Sokola kao pokret rodoljubnog liberalizma ili barem indiferentizma, a Hrvatskog Orla kao pokret hrvatstva i katolicizma. S ponosom ističe: „Mi baš zato i osnivamo orlovska društva, što nas povijest uči da je hrvatstvo uvijek bilo spojeno s katoličanstvom... Na razdvajanje hrvatskih redova mi ne mislimo, nego na stvaranje i jačanje naše mile domovine Hrvatske, koja neće ni opstati, ako ne bude katolička.“ Pseudonim Brđanin je jedan od pseudonima pod kojima je pisao vrhbosanski svećenik Dragutin Kamber (1901.-1969.).³⁷

U još dva susljedna broja na posljednjoj stranici napisano je da ih je uredio Karlo Cankar. U *Tjedniku* od 3. listopada 1926. na posljednjoj stranici napisano je da je urednik Dragutin Kamber. U tom broju, str. 4, objavljena je kratka vijest da su svećenici kopaničkog dekanata u Đakovačkoj biskupiji poslali 150 din pomoći za otplatu kazne izrečene bivšem uredniku, a jedan anonimni darovatelj iz Sarajeva dao je u tu svrhu 100 din. Na istoj stranici objavljen je dopis nadbiskupa Šarića od 3. rujna 1926. kojim iskazuje naklonost Orlovskom pokretu i radost što se širi među hrvatskom ženskom omladinom. U *Tjedniku* od 10. listopada 1926., str. 1-2, Dragutin Kamber napisao je članak „Katoličanstvo i Hrvatstvo“ kojim osuđuje razdvajanje katoličanstva od hrvatstva. On je u *Tjedniku* od 17. listopada 1926. objavio članak „Oko Katoličke Akcije“ u kojem tumači načela Sv. Stolice o Katoličkoj akciji i traži brzu primjenu tih načela u katoličkom djelovanju među Hrvatima.

³⁷ Ovaj podatak zahvaljujem vlč. Iliji Matanoviću koji je napisao knjigu: *Djelovanje Dragutina Kamberra u domovini i emigraciji*, Župa Uzvišenja Svetoga Križa Jelaške 2016. Kamber je bio urednik *Katoličkog tjednika* od 3. listopada 1926. do 11. studenog 1928. Nakon doktorata u Rimu bio je kateheta te župnik u Vidovicama i Doboju (1932.-1941.). U Drugom svjetskom ratu bio je vojni vikar ustaške vojske, god. 1945. emigrirao je da bi sačuvao glavu od komunističke vlasti te se doselio kao svećenik god. 1950. u SAD. U Kanadi mu je god. 1961. bilo povjereno vođenje hrvatske župe u Torontu gdje je najprije od protestanata kupio crkvu za privremenu upotrebu, a zatim sa župljanima sagradio novu. – Usp.: Franjo MARIĆ (ur.), *Gdje su oni stali, mi nastavljamo. Pokojni svećenici Vrhbosanske nadbiskupije od 1882. do 31. 12. 2018.* (Sarajevo: ³2019.), 81-82.

Tek u *Tjedniku* od 7. studenog 1926. novi urednik D. Kamber objasnio je promjenu: „Dosadašnji urednik, monsijor Karlo Cankar zahvalio se. Držim da govorim iz duše svih čitalaca, kad mu se najtoplije zahvaljujem na onoj ispravnosti načela, na onom mladenačkom zanosu, na onoj točnosti u izlaženju, na onom nesebičnom radu, i na mnogim drugim vrlinama kojima se je odlikovao ‘Katolički tjednik’ – zaslugom svog dosadašnjeg urednika. Bog mu platio! Novi će urednik nastojati da vjerno poštiva dobre tradicije Tjednikove“. Najavljuje da će časopis i dalje biti „popularna revija Katoličke Akcije“. Moli suradnike da pridonose svojim prilozima i podrškom kvaliteti lista, a čitateljima preporuča list u vjerničke molitve i moli neka pošalju odgovore na anketu koju im u ovom broju šalje (tekst ankete objavljen na str. 8).

Nakon D. Kambera, službu urednika preuzimali su drugi svećenici kojima je to povjeravao nadbiskup Šarić: dr. Smiljan Čekada, Dragutin Jurić, dr. Čedomil Čekada te od 21. travnja 1935. do 1. travnja 1945. Franjo Kralik. Usmjerenje koje je dao prvi urednik ostalo je trajno u smislu stalnih rubrika: uvodnik kao udarni tekst, nedjeljna poruka, vijesti iz svijeta i države, podlistak.³⁸ Spomenuli smo kako je Kerubin Šegvić u *Spomenici Vrhbosanskoj 1882-1932* prikazao svoju ulogu u *Dnevniku*. U istoj knjizi, str. 128-129 pretiskan je iz *Dnevnika* 1906. od 19. srpnja članak „O kanoniku Šariću“ prigodom desete obljetnice njegove kanoničke službe. Članak nije potpisan, ali ga je mogao napisati Cankar ili neki drugi suradnik na poticaj Cankara. U istoj knjizi uredništvo *Tjednika* potpisalo je članak „Nadbiskup Šarić i ‘Katolički tjednik’“ (str. 138-141). U tekstu je istaknuto da je inicijativu za pokretanje lista dao Ivan Šarić kao biskup kapitularni vikar, prvo mu je ime bilo *Nedjelja*, pod kraj prve godine dosegao je 3000 pretplatnika. „I kad je list g. 1925. bio silom ugušen, on ga je opet pokrenuo. Jedamput i drugiput. Najprije kao ‘Križ’, od kojega je izašao

³⁸ Usp.: Tomo VUKŠIĆ, „*Katolički Tjednik* (1922-1945) i njegov ‘ponajbolji glavni urednik’ Čedomil Čekada“, Marko JOSIPOVIĆ – Mato ZOVKIĆ (ur.), *Život u službi Riječi – Čedomil Čekada: Zbornik radova simpozija o Čedomilu Čekadi, održanog 14. i 15. ožujka 1997, prigodom obilježavanja stote obljetnice njegova rođenja i popis Čekadinih pisanih radova* (Sarajevo: 1997.), 139-158; Josip VAJDNER, *Komunikacija Katoličke crkve u BiH s (eksternom i internom) javnošću putem lista Katolički tjednik* (Sarajevo: 2013.). Ovo je magistarski rad na Odsjeku žurnalistike Fakulteta političkih nauka u Sarajevu pod vodstvom prof. dr. Šemse Tucakovića. Nadbiskup Vinko Puljić oživio je god. 2002. *Katolički tjednik*, a Josip Vajdner mu je sadašnji urednik. U zaključku svojega magistarskog rada ističe: „Ova novina, u najvećem razdoblju svoga postojanja, s obzirom na pošiljatelja poruke, tj. katoličko vodstvo u BiH, bila je važnija od svih ostalih katoličkih listova na ovom području“ (str. 122).

samo jedan broj, jer su ga odmah zabranili, a onda, tri mjeseca kasnije, kao 'Katolički tjednik'.³⁹

Urednik *Tjednika* god. 1932. bio je dr. Smiljan Čekada. Stil ovoga članka je onakav kakvim je pisao dr. Čedomil Čekada koji je u *Tjedniku* od 3. siječnja 1932. napisao članak povodom desete obljetnice *Tjednika*.⁴⁰ Postavlja se pitanje zašto nije spomenut Karlo Cankar kao urednik koji je kroz skoro šest godina brižno i maštovito obavljao zadaću povjerenu od nadbiskupa Šarića? To ćemo ubrzo razjasniti na temelju uvida u dopis nadbiskupa Šarića K. Cankaru od 26. lipnja 1926. Uređivanje *Dnevnika* i *Tjednika* tražilo je da glavni urednik piše važne tekstove i motivira suradnike da svoje priloge priređuju te u suradnji ustraju. Na temelju njegova rada u ova dva lista možemo zaključiti da je Karlo Cankar pionir katoličke publicistike u BiH u vremenu od 1906. do 1926.⁴¹

Župnik u Lukavcu i dekan tuzlanski (1929.-1937.)

Nadbiskup Šarić nije se žurio da nakon prisilnog umirovljenja Karla Cankara od strane državne vlasti prihvati njegovo odreknuće od kanoničke službe u Sarajevu. Morao se držati naslijeđenog dogovora s državom o dodjeljivanju plaće kanonicima iz državnog budžeta (koju državna vlast može dokinuti zbog političkih „prijestupa“ okrivljenoga), ali je poštovao pravo takva kanonika da odabere pastoralnu službu u Nadbiskupiji koja mu odgovara. U Uredbenom zapisniku nadbiskupskog ordinarijata vrhbosanskog br. 1972/1923. od 17. studenog zabilježen je sažetak dokumenta: „Izdaje se rješenje preč. g. Karlu Cankaru, da služi u crkvenoj službi od 1. IX. 1904. do danas; od toga kao nadb. tajnik od 1. IX. 1908. do 1. VI. 1923., a od tada do danas kao kanonik i direktor nadb. kancelarije.“ Kopija dokumenta nije sačuvana u Arhivu, ali je razvidno da ga je Cankar tražio radi procesa protiv njega na državnom sudu. Sačuvana je kopija dopisa ministra vjera dr. Voje Janića (ova varijanta prezimena, ne Janjić!), primljena 16. 5. i ubilježena pod br. 176/24. da se kanonik Karlo Cankar stavlja u „stanje pokoja s pravom na penziju, koja mu prema godinama službe pripada“ od 11. svibnja 1924. Novim dopisom od 14. srpnja Ministarstvo vjera, odjeljenje za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu,

³⁹ UREDNIŠTVO 'KATOLIČKOG TJEDNIKA': „Nadbiskup Šarić i 'Katolički Tjednik'“, *Spomenica Vrhbosanska 1882-1932*, 138.

⁴⁰ Usp.: Tomo VUKŠIĆ, „*Katolički Tjednik* (1922-1945)“, 146-151, bilješka 38.

⁴¹ Usp.: Vladimir LONČAREVIĆ, „Karlo Cankar – zaslužnik razvoja katoličkog tiska u BiH“, *Glas Koncila* (Zagreb), 27. 11. 2016., 25.

preko Ordinarijata obavijestilo je Cankara da mu je za mirovinu doznačena svota od 1904 din godišnje.

Uslijedile su tri godine različitih privremenih zaduženja K. Cankaru. Šumarski računovođa u Vitezu Lovro Vlaho podnio je pismenu tužbu protiv župnika Viteza fra Pave Ilovače 11. kolovoza 1924. koji ga je javno grdio i načinio prekršaj pripuštanjem na sakramentalno vjenčanje malodobnog mladića. Cankar je kao kanonik i arhidakon gučogoranski zamoljen da sasluša tužitelja i tuženoga. On je o tome na tri (tipkane!) stranice izvijestio 25. kolovoza i oba dopisa su sačuvana u Arhivu. Ordinarijat je 28. kolovoza 1926. izdao Uvjerenje da msgr. Karlo Cankar „obnaša službu kanonika pri ovom Ordinarijatu, te da je razvrstan u 5. grupu I. kategorije“ (br. 1761/1926).

U Arhivu Ordinarijata sačuvano je pismo K. Cankara nadbiskupu Šariću od 10. listopada 1926. On podsjeća na razgovor s nadbiskupom o novom usmjerenju *Tjednika* koje mu počinje davati D. Kamber te o primljenoj Kamberovoj bilješci da nadbiskup ostaje pri svojoj odluci. Zatim nastavlja: „Kakogod me se ova promjena obzirom na neobične okolnosti, u kojima se zbila, i obzirom na način na koji se to učinilo, neugodno dojmila – ipak mi je time učinjena velika usluga i skinut s mene jedan teret, koji radi podmakle dobi zaista i nije više bio za mene. Dvadeset godina potrošio sam na nezahvalno novinarsko zvanje, pa je zaista bilo već vrijeme, da idem u penziju. S te strane hvala Vam, Preuzvišeni, na Vašoj odluci.“ Na ponudu da ostane suradnik *Tjednika* koji bi se brinuo za rubriku „Roman“ i zbog toga dobivao plaću od 1000 din ne pristaje zato što je „izbačen u neobičnim okolnostima“. Stavlja na raspolaganje svoje kanoničko mjesto zadržavajući pravo da bira daljnje zaposlenje i mjesto boravka „pa eventualno i izvan vrhbosanske nadbiskupije“. Nadbiskup je odgovorio na dvije stranice dopisom od 26. listopada (br. 2255/26 u Arhivu). On žali što je nesporazum oko Katoličke Akcije doveo do njegova povlačenja, ali odbacuje oštar izraz „izbačen iz redakcije“. Članak D. Kambara o Katoličkoj Akciji, za koji Cankar traži povlačenje, izražava nadbiskupove ideje i zato ostaje:

„Vama je bilo dobro poznato, koje stanovište zauzimam ja u pitanju Katoličke Akcije u Hrvatskoj. Vi ste isto tako dobro znali, da se stanovište, koje je prema tomu problemu zauzeo g. Kamber u inkriminiranom članku u Katoličkom *Tjedniku*, u bitnome posve preklapa sa mojim idejama, i ako, to spominjem, ja članka nijesam ni naručio ni inspirirao. Tražiti prema tome od mene, da pristanem, da se Vi protiv misli iz toga članka ogradite, i to kao urednik *Tjednika*, bilo bi isto kao tražiti, da ja dopustim, da se moje vlastito

stanovište u pitanju Katoličke Akcije desavuiru u organu, kojemu sam ja namijenio ulogu, da bude njezino glasilo i predstavnik.“

On od tada namjenjuje Tjedniku zadaću da bude glasilo i predstavnik Katoličke Akcije. On Cankara nije isključio iz Tjednika, nego je Cankar sam sebe isključio postavivši uvjet koji nadbiskup iz načelnih razloga nije mogao prihvatiti. Ne prihvaća odreknuće od kanoničke službe i najavljuje da će Cankar iz biskupijskih sredstava dobivati plaću od 1000 din kao i dosada.

Za razumijevanje ovog idejnog sukoba pomažu noviji radovi o sukobima unutar hrvatskog katoličkog pokreta između dva svjetska rata.⁴² Povodom razdoru bila je primjena smjernica pape Pija XI. koji je enciklikom *Ubi arcano Dei* god. 1922. potaknuo da vjernici laici pod vodstvom biskupa i svećenika po Katoličkoj Akciji „za Krista osvajaju obitelji, narode i cijelo društvo“.⁴³ Papa je time „po čitavom svijetu pokrenuo sudjelovanje svjetovnjaka u hijerarhijskom apostolatu Crkve izvan i iznad političkih stranaka“.⁴⁴ Još prije te Papine inicijative u hrvatskom narodu razvio se pod utjecajem krčkog biskupa Antuna Mahnića Hrvatski katolički pokret koji je u svojem programu imao puno od onoga što je preporučio Pijo XI. god. 1922.⁴⁵ U okviru Mahnićeva pokreta razvio se Hrvatski katolički Seniorat kojemu je prema Zlatku Matijeviću pripadao i K. Cankar.⁴⁶ Jure Krišto u svojoj knjizi o katoličkom pokretu donosi i podnaslov „Bosna dicit – Bosna kaže“ (str. 171-175) u kojem navodi oštar odlomak protiv Seniorata iz Kamberova članka u *Tjedniku* od 17. listopada 1926. „Oko Katoličke Akcije“. Pretpostavljam da je to tekst koji je bio povod za Cankarovo povlačenje. Seniorat je nastavio djelovati prihvaćajući preporuke

⁴² Usp.: Franjo ŠANJEK, „Katolička Akcija: Zašto novi način katoličkog udruživanja?“, Zlatko MATIJEVIĆ (ur.), *Hrvatski katolički pokret: Zbornik radova s Međunarodnoga skupa održanog u Zagrebu i Krku 29. do 31. ožujka 2001.* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2002.), 623-628; Lav ZNIDARČIĆ, „Hrvatski katolički pokret i Hrvatska Katolička Akcija“, Z. MATIJEVIĆ, *Hrvatski katolički pokret*, 629-638; Božidar NAGY, „Uzroci podjele u Hrvatskom katoličkom pokretu (Spor: Jugoslavenska katolička đaćka liga – Hrvatski orlovski pokret)“, Z. MATIJEVIĆ, *Hrvatski katolički pokret*, 639-652; Božidar NAGY, „Ivan Merz i Hrvatski Orlovski pokret“, Z. MATIJEVIĆ, *Hrvatski katolički pokret*, 653-666.

⁴³ F. ŠANJEK, „Katolička Akcija“, 626.

⁴⁴ L. ZNIDARČIĆ, „Hrvatski katolički pokret“, 630.

⁴⁵ Usp.: Jure KRIŠTO, *Hrvatski katolički pokret (1903.-1945.)*, (Zagreb: Glas Koncila, 2004.).

⁴⁶ Zlatko MATIJEVIĆ, „Cankar, Ivan“, Zlatko MATIJEVIĆ, *Hrvatski katolički pokret*, 799-800, bilješka 38.

hrvatskih biskupa, ali su bosanski zastupnici odbacivali pretenziju Seniorata na vrhovništvo unutar hrvatskih katoličkih društava.⁴⁷

U župi Vidovice, gdje od 1901. do 1931. župnik je bio mons. Ivan Kozinović, gradila se nova župna crkva od god. 1922. do 1928.⁴⁸ Nešto je zapelo oko gradnje pa je Ordinarijat poslao kanonika Cankara da najprije izvidi stanje. On je u pismenom izvještaju početkom 1928. prikazao da je pastorizacija župe slaba te je dobio ovlast da sastavi plan gradnje. Imenovan je administratorom župe in spiritualibus 10. svibnja iste godine. Prema knjizi M. Babića, ing. Ilija Mičić i K. Cankar sastavili su 27. kolovoza zapisnik o dovršetku crkve te izjavili da se „zgrada od današnjeg dana može upotrebljavati za svrhe kojima je namijenjena“. Međutim, došlo je do zategnutih odnosa između Cankara i župnika Kozinovića koji je dopisom od 8. rujna zamolio Ordinarijat da Cankara povuku te mu nalože neka preda njemu kao župniku račune od crkvene gradnje. Očito je iz konteksta da je nešto slično učinjeno jer je 28. listopada iste godine kanonik Cankar u *Sarajevu* imenovan privremenim upraviteljem Marijine kongregacije u sestarskoj školi Betlehem „da je vodite dok se ne povrati njihov redoviti upravitelj preč. g. Nedić“ (Arhiv br. 2244/1929).

Cankar je 15. travnja 1929. imenovan privremenim upraviteljem župe Zavidovići. Tu mu je Ordinarijat 29. kolovoza iste godine dao dopuštenje za nabavku inventara iz crkvene kase.⁴⁹

Već 24. rujna iste godine nadbiskup Šarić izdao je dekret K. Cankaru kojim ga na njegovu molbu razrješuje službe kanonika te imenuje upraviteljem župe u Lukavcu i ujedno dekanom tuzlanskog dekanata. Zaključuje: „Uvažujući Vaš nesebični i požrtvovalni rad oko probitka dijeceze podjeljujem Vam čast začasnog kanonika Kaptola vrhbosanskog“ (Arhiv

⁴⁷ Usp.: Božo GOLUŽA, „Katolička Akcija u Bosni i Hercegovini“, Zlatko MATIJEVIĆ, *Hrvatski katolički pokret*, 713-726. Desetak godina kasnije, nakon što je nadbiskup koadjutor Alojzije Stepinac dao nove smjernice za ugrađivanje Katoličke Akcije među druge organizacije, *Katolički tjednik* od 3. svibnja 1936., pod vodstvom urednika Franje Kralika, usprotivio se Stepinčevim smjernicama. Usp.: Juraj BATELJA, „Nadbiskup Stepinac i Katolička akcija. Pokušaj uređenja organiziranog katoličkog djelovanja u Hrvatskoj“, Josip ŠIMUNOVIĆ - Silvija MIGLES (ur.), *Uvjerovah, zato besjedim (2 Kor 4,13): Zbornik u čast prof. dr. sc. Josipa Balobana povodom 70. obljetnice života* (Zagreb: Katolički bogoslovni fakultet sveučilišta u Zagrebu, Kršćanska sadašnjost, 2019.), 379-407.

⁴⁸ Usp.: Marko BABIĆ, *Župa Vidovice* (Zagreb - Vidovice: 2003.), 49-60.

⁴⁹ Na moj upit sadašnjem župniku Zavidovića don Stipi Kneževiću u listopadu 2019., da li je u Arhivu župe ostala koja fotografija Cankara npr. s prvopričesnicima ili krizmanicima, te da li je u Župnoj kronici on nešto zabilježio, odgovor je bio negativan.

1510/1929.). Evo kako je kanonik Marko Alaupović kao urednik *Vrhbosne* ovo imenovanje objavio svojim čitateljima:

„Preč. g. kanonik Karlo Cankar zahvalio se je na mjestu vrhbosanskog kanonika i primio je službu župnika u Lukavcu. Preuzv. gosp. Nadbiskup imenovao ga je tom zgodom začasnim kanonikom, i povjerio mu je također dekansku dužnost u tuzlanskoj dekaniji. Našem prijatelju, toliko zaslužnom i dugogodišnjem članu sarajevskog svećenstva u svojstvu tajnika blagopokojnog nadbiskupa Stadlera, te kao kanonika vrhbosanskoga, želimo obilje blagoslova Božjega u njegovoj novoj apostolskoj službi.“⁵⁰

Grad Lukavac kod Tuzle razvio se iz nekoć male tvorničke kolonije u industrijsko naselje. Na pismenu molbu katoličkih vjernika i poticaj vodstva Tvornice amonijačke sode nadbiskup Stadler osnovao 1910. godine župu Lukavac koja je tada imala 336 katolika. God. 1923. broj župljana narastao je na 1504, a 1931. na 1609.⁵¹

Prva zadaća novoga župnika bila je nastavak gradnje nove župne crkve. Uprava mjesne tvornice otkupila je za sebe prvi župni stan i staro crkveno zemljište. Taj novac uložen je u fond za gradnju nove župne kuće i crkve. Akcija je počela 1927. pod vodstvom ondašnjeg župnika Franje Maleševića (1868.-1927., od 1910. bio prvi župnik Lukavca). Privremeni upravitelj kanonik Marko Nedić oduševio je župljane i počeo gradnju. Novi župni stan sagrađen je god. 1929. Novi župnik Cankar „dovršio je crkvu s velikom ljubavlju i marom. Crkva je podignuta na čast sv. Antuna Padovanskog“.⁵² Na blagoslov nove crkve 3. kolovoza 1930. došli su mnogi vlakom i pješice. Blagoslov je predvodio generalni vikar Stjepan Hadrović. Crkvu je projektirao sarajevski arhitekt Karlo Pařik, na čelu odbora za gradnju kroz dvije godine bio je Fr. Hampel koji je zajedno s drugim odbornicima prikupljao među župljanima sredstva za gradnju. Gradnju je vodio poduzetnik iz Tuzle Strauss. Uz Mons. Hadrovića kao voditelja i domaćeg župnika Cankara svečanosti su prisustvovala još četiri svećenika, hodočasnici su pobožno pratili obrede blagoslova i pažljivo slušali propovijed. Spektator ističe: „Prilozi za crkvu su prikupljeni kod crkve i pri objedu. Radosni i ponosi mogu biti župljani, kada imaju ovako

⁵⁰ *Vrhbosna* 7-8 (1929.), 150.

⁵¹ Pero ILJKIĆ (prir.), *Sto godina župe Lukavac* (Lukavac: Župni ured sv. Ante Padovanskog, 1910.); Franjo MARIĆ (ur.), *Šematizam Vrhbosanske nadbiskupije za 2015. godinu* (Sarajevo: 2015.), 534-536.

⁵² SPEKTATOR, „Blagoslov nove župske crkve u Lukavcu“, *Katolički tjednik* (Sarajevo), 24. 8. 1930., 6.

lijepu crkvu. Oltarsko društvo, u kojem su okupljene gospođe i žene sa sela, sprema se da nabavi lijepi veliki oltar u novu crkvu.“

Sadašnji predsjednik HKD Napredak Nikola Čiča napisao je doktorsku disertaciju *Izdavačka djelatnost HKD Napredak i njen utjecaj na kulturna zbivanja u Bosni i Hercegovini od 1902. do 1949.* Istražio je također nastanak i djelovanje Napretka u Lukavcu u vremenu kraljevske Jugoslavije.⁵³ Iako je već od god. 1910. tvornica Salvoy u Lukavcu novčano pomagala djelovanje Napretka znatnom godišnjom svotom, ogranak Napretka u Lukavcu, uz potporu središnje uprave, osnovan je u travnju 1936. godine. Jedna od prvih aktivnosti bila je pokretanje „Napretkove čitaonice“ koja je bila pomična i trudila se oko opismenjavanja seljaka. Dok su u drugim mjestima svećenici prihvaćali aktivne uloge u pojedinom ogranku, prema istraživanju N. Čiče, župnik Lukavca nije bio u vodstvu niti među odbornicima. Kanonik K. Cankar održao je na šestoj dekanskoj konferenciji u Sarajevu 15. travnja 1924. referat: „Osnivanje Orlovstva u župama Vrhbosanskim“.⁵⁴ Založio se za osnivanje katoličkih udruga za mlade u Vrhbosanskoj nadbiskupiji jer je „Crkva na usta posljednjih Papa i na usta naših biskupa izjavila, da je danas bitni dio pastirske i dušobrižničke dužnosti rad u katoličkim organizacijama, u katoličkoj akciji, a naročito u katoličkim omladinskim društvima“. Dopustio je da nisu iste prilike u gradskim i seoskim župama, „jer u mnogim seoskim župama nema osnovne škole pa se jedva nađe u župi pismeno čeljade. A pravilo je da se u orlovsko društvo primaju samo pismeni mladići. U takvoj župi dušobrižnik zasada neće moći osnovati omladinsko društvo. Uz dobru volju i uz mnogo strpljivosti morao bi najprije organizirati analfabetski tečaj za nekolicinu najboljih mladića, pa ako bi imao uspjeha, tek onda graditi dalje.“ Dosljedno takvu uvjerenju, župnik Cankar morao je podržavati akciju opismenjavanja koju je pokrenuo ogranak Napretka u Lukavcu.

Nadbiskup Šarić osnovao je *dekanske konferencije* u svojoj Nadbiskupiji, koje su održavane dva dana u Velikom tjednu u Nadbiskupskom dvoru. Dužni su bili sudjelovati svi rezidencijalni kanonici i dekani, a na njima su bila razmatrana pitanja vjere i morala, kanonskih propisa i sveće-

⁵³ Nikola ČIČA, „Djelatnost Hrvatskog kulturnog društva Napredak u Lukavcu u razdoblju Monarhističke Jugoslavije“, Mirsad KUNIĆ – Semir HADŽIMUSIĆ (ur.), *Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe općine Lukavac: Zbornik radova* (Lukavac: Javna biblioteka Lukavac i Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, 2016), 511-519 ili na Internet stranici: <https://www.bastina.ba/images/stories/izdavastvo/2016/20160523/Zbornik%20KHPN%20opceine%20Lukavac.pdf> (15. 5. 2020.).-

⁵⁴ Objavljen zajedno s diskusijom koja je uslijedila u: *Vrhbosna 7-10* (1924.), 49-53.

ničke discipline te ono što je zadiralo u kulturni i javni život naroda. U vremenu od 1919. do 1941. održane su 23 dekanske konferencije „na kojima se zasnivao rad na obnovi vjerskog života u nadbiskupiji“.⁵⁵ Cankar je na njima sudjelovao kao kanonik od 1924. do 1929. te kao dekan tuzlanski od 1930. do 1937. (zapisnici dekanskih konferencija objavljuvani su u *Vrhbosni*, s imenima nazočnih i opravdano odsutnih).

U Arhivu Ordinarijata br. 236/1937. od 18. siječnja sačuvan je račun za odijelo župnika Cankara koji još nije plaćen krojaču Babšku i sažetak da je poslana opomena neka to učini. Krojač je priložio pismo Barbare Cankar od 4. kolovoza 1933. kojim ona podsjeća kakav štof za odijelo treba uzeti i moli da župnik na rate otplati uslugu.⁵⁶ Ovaj račun i priloženo pismo pokazuju da je Karlo kao sin krojača držao do odijela kakvo će nositi, ali i da je održavao kontakte sa svojim rođacima. Alenka Puhar zabilježila je tragičnu zgodu o nesreći trogodišnje kćerke Izidora Cankara Kajtimore koju je majka dovela u Lukavac pred Uskrs 1934. Dok je Barbara čistila župnu crkvu, povelala je djevojčicu sa sobom. Djevojčica je nenadano pala u škafov vrele vode s lužinom. Kako je Barbara imala ozlijeđene noge, nije mogla hitro skočiti da je spasi. Djevojčica se toliko spržila da je u teškim mukama preminula nakon tri dana. Karlo se osjećao krivim za tu nesreću i nakon toga počeo je tražiti utjehu u alkoholu.⁵⁷

U Arhivu Ordinarijata, br. 806/1937. od 9. ožujka sačuvana je kopija dopisa Općinske uprave u Lukavcu Komandi vojnog okruga u Tuzli od 5. ožujka 1937. kojim traži intervenciju da župnik Lukavca udovolji odredbi o slanju popisa mladića iz sela Bistarac u svojoj župi. Unatoč pisanoj opomeni prethodne godine župnik to nije učinio: „Napominje se toj komandi da je ovaj sveštenik i u svim ranijim godinama ovako postupao.“ Komandant je proslijedio dopis Ordinarijatu u Sarajevo, očito uvjeren da to crkveni poglavari mogu i hoće narediti. U kopiji nadbiskupova odgovora stoji poziv „Tražbini izvolite odmah udovoljiti i o tome izvijestiti ordinarijat“. Ovaj detalj pretpostavlja ondašnju državnu praksu da vjerski službenici vode evidenciju o vojnim obveznicima svoje religijske zajednice i na vrijeme podnose popis mladića dorašlih za služenje vojnog roka.

⁵⁵ Usp.: Pavo JURISIĆ, „Pastoralni rad nadbiskupa Šarića s posebnim osvrtom na poslanice i dekanske konferencije“, P. JURISIĆ (prir.), *Ivan Šarić vrhbosanski nadbiskup*, 155-177.

⁵⁶ Barbara Cankar (1900.-1968.), zvana i Barbika, bila je kći Karlova strica Andreja Cankara i sestra njegovog mlađeg stričevića Izidora Cankara (1886.-1958.) s kojim je Karlo održavao intenzivno dopisivanje. Usp.: A. PUHAR, *Izidor Cankar mojster*, 154.

⁵⁷ A. PUHAR, *Izidor Cankar mojster*, 75.

Državnog matičnog ureda u ono vrijeme nije bilo. Ovo ujedno svjedoči da Jugoslavija kakvu je K. Cankar prihvaćanjem tzv. Svibanjske deklaracije „sanjao“ godine 1918. sa slovenskim političarom A. Korošcem i nekim Hrvatima u BiH nije ispunila njegova očekivanja.

Dopisom od 21. ožujka 1937. dekan i župnik Cankar javio je Ordinarijatu da će ga zbog njegova slaba zdravlja na dekanskoj konferenciji te godine zamijeniti Anto Čović, župnik u Morančanima. Liječnik je ustanovio da ima proširenje srca i aorte, propisao mu lijekove, ali oni ne koriste uvijek pa ponekad mora zvati svećenika iz Tuzle da ga zamijeni na nedjeljnoj misi za vjernike. Stoga moli razrješenje od dekanske službe i predlaže da se ona povjeri župniku Tuzle. Ujedno najavljuje da se od jeseni želi povući u penziju,

„zato što nijesam sposoban za dušobrižništvo u ovo vrijeme. Ja doduše govorim misu, propovijedam, dijelim sv. sakramente, idem bolesnicima (često moram da uzimam kola, jer ne mogu pješice), savjetujem gdje mogu: ali ne mogu niti osnivati niti voditi društva, koja su u današnje vrijeme tako potrebna. Došao sam ovamo u oktobru 1929.; u oktobru 1937. htio bih da odem. Nastanit se mislim u Vitezu kod čč. sestara da se tamo u društvu sa preč. g. Ceznerom pripravim na smrt. – Ovdje, da sam i najzdraviji, ne bih mogao ostati i s materijalnih razloga: živim gotovo jedino od penzije, koja iznosi 1.098 Din mjesečno; prije sam primao od kat. fabričkih namještenika do 700 Din mjesečno dobrovoljnih priloga, a prošle jeseni nijesam htio da potpišem za općinske izbore fabričku listu kao predlagač, pa je direkcija zabranila da se od plaća odbijaju mjesečni dobrovoljni prinosi. A od seljaka i onako ne dobivam ništa. Pa mi je tako i materijalna egzistencija skoro onemogućena. Do oktobra htio bih da uredim koliko toliko svoje stvari, kancelariju, pa da mirno odem“.

Nadbiskup mu je odgovorio dopisom od 7. travnja (Arhiv br. 806/1937). Moli da do umirovljenja zadrži i dekansku službu te sugerira da svoje mjesto stavi na raspolaganje već koncem lipnja, jer tada izlazi iz Bogoslovije više mladomisnika. Ne može narediti sestrama samostana Han Kumpanije u Vitezu da i njega prime na smještaj zato što sestre nemaju izvan samostanske zgrade odgovarajući stan za još jednog svećenika, što traže crkveni propisi. Sugerira da pronađe drugi smještaj za mirovinu u skladu s crkvenim propisima ili eventualno odseli u Sloveniju „kad imate penziju“. Na usmeno dobivenu vijest da Cankar povlači svoju molbu za umirovljenje jer ne može dobiti smještaj kod sestara uz svećenika prijate-

Ija Đuru Ceznera, nadbiskup mu je 3. svibnja dopisom stavio do znanja da ga ne tjera u mirovinu, ali ako ostaje treba nastaviti župničku i dekansku službu (Arhiv br. 1142/1937.). Stjepan Prgomet, dekan i župnik u Crkvici, zamolio je dopisom od 20. svibnja nadbiskupa da Cankaru ipak omogući odlazak u mirovinu uz smještaj kod sestara u Vitezu. Nadbiskup je odgovorio 24. svibnja, neka predloži Cankaru da se s takvom molbom izravno obrati Ordinarijatu.

Potrajalo je nekoliko mjeseci dok stigne nova Cankarova molba te njegov nasljednik za službu župnika i dekana pristane na imenovanje i odabere dan primopredaje. Bio je to Stjepan Prgomet. Nadbiskup je 2. listopada razriješio Cankara dviju dužnosti te odredio da ih preda nasljedniku 23. listopada. Ujedno mu je dopustio da se kao umirovljenik smjesti u Han Kumpaniji, kod Služavki Malog Isusa na području župe Vitez (Arhiv 2451/1937). U nastavku nadbiskup ističe da je Cankar kroz dugi niz godina vršio različite službe u Nadbiskupiji s idealizmom:

„Isto tako je, u živom radu za interese Crkve, kod Vas uvijek bila nepokolebiva odanost prema Vašem ordinariju. Sve me to sada, kada se sjetim Vaših velikih zasluga za našu dijecezu i hrvatsku Bosnu, Vašu drugu domovinu, upravo nuka, da Vam na odlasku u zasluženo stanje mira iskreno zahvalim i u ime svoje i u ime Crkve vrhbosanske. Gospodin Isus, koji Vam je u Vašem radu lebdio pred očima, neka Vam Vašu ljubav i Vaše žrtve obilno naplati svojom božanskom milošću!“

Ambrozija Benkovića zaredio je za svećenika nadbiskup Stadler god. 1913. On je kao mlad svećenik počeo surađivati u *Vrhbosni*, a kao župnik izdao je 53 knjižice s poučnim temama za katoličke vjernike. U vrijeme Cankarova služenja u Lukavcu Benković je bio župnik Bežlje kod Teslića, a od 1957. do 1963. župnik Lukavca. Napisao je i god. 1966. objavio knjigu *Katoličke župe Bosne i Hercegovine i njihove filijale od XII. vijeka do danas*, Uz natuknicu „Lukavac“, str. 74 stavio je: „Monografija o župi u pripravi“. Njegov brat dr. Jakov Benković, svećenik i profesor teologije u Đakovu, izdao je nakon Ambrozijeve smrti pokojnikov rukopis *Tuzlansko područje negda i sada* (Đakovo: 1970.). Na kraju je izdavač iz građe o Lukavcu dodao crteže i slike o toj župi te o Morančanima (str. 299-308). Među slikama su i one trojice bivših župnika u Lukavcu, ali nema Cankarove. Budući da Cankarove slike iz mladih i zrelih godina nisam našao u dva lista koja je uređivao ni u *Vrhbosni* u kojoj je bio jedan od suradnika, pretpostavljam da se nije volio fotografirati.

Suradnik *Vrhbosne* (1904.-1945.)

Cankar je molio smještaj u samostanu Služavki Malog Isusa u Han Kumpaniji na području župe Vitez zato što je tada tamo službu kućnog svećenika vršio Đuro Cezner, Cankarov kolega sa studija teologije u Sarajevu te kasniji suradnik u *Dnevniku* i *Tjedniku*. Njihova suradnja razvila se u osobno prijateljstvo, kako svjedoči Cankar u toplom članku prigodom smrti Đ. Ceznera koji je umro 15. prosinca 1944., ali je Cankarov nekrolog napisan nekoliko mjeseci kasnije.⁵⁸ Ovaj samostan počeo je s djelovanjem tako što je Stadler god. 1907. kupio kuću s posjedom od 50 jutara u koju su sestre uselile 7. travnja iste godine. Kad je jedan musliman iz Busovače prodavao ciglanu tik uz sestarski posjed, sestre su je kupile i preradile u samostan koji je Stadler blagoslovio god. 1910. Uz obrađivanje zemlje od koje su izdržavale svoja sirotišta sestre su se brinule za smještenu djecu i starice. Nakon što je Cezner kao mladi župnik u Crkvisi od 1906. do 1916., uz velike napore popravio župnu kuću i crkvu, a zatim deset godina vodio dijasporsku župu Bijeljina, konačno je raspoređen u Han Kompaniju za duhovnika sestrama, djeci i staricama te je tu ostao 18 godina. Već na početku, dao je u *Tjedniku*-u od 6. studenog 1927., str. 6, oglas kojim najavljuje podizanje Zavoda za slaboumne u Han Kumpaniji kakav je želio podići nadbiskup Stadler.

Tadašnji urednik *Tjednika* otisnuo je adresu duhovnika na koju dobrotvori mogu slati svoju pomoć te dodao da je „Đuro Cezner onaj naš suradnik, koji je kroz tri godine pisao nedjeljne poduke, koje su se svima dopale. Već radi ovoga razloga preporučamo vlč. gospodina u njegovom poduzeću i molimo svakog čitatelja, da pošalje barem mali dar za tu plemenitu svrhu“. Humano i vjersko djelovanje sestara silom je okončala komunistička vlast god. 1946.⁵⁹ U ostavštini Izidora Cankara sačuvana je razglednica koju je on poslao Karlu na adresu sestarskog samostana u Vitezu u siječnju 1938.⁶⁰ To znači da je Karlo nakon razrješenja župničke službe

⁵⁸ kc (=Karlo CANKAR), „+ Đuro Cezner“, *Vrhbosna* 1-2 (1945.), 7-9.

⁵⁹ Za osnutak i djelovanje Služavki Malog Isusa, usp.: Maneta MIJOČ, „Osnivanje i razvoj Družbe Služavki Malog Isusa“, Petar BABIĆ – Mato ZOVKIĆ (ur.), *Katolička crkva u Bosni i Hercegovini u XIX i XX stoljeću: Povijesno-teološki simpozij prigodom stogodišnjice ponovne uspostave redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1. i 2. srpnja 1982.* (Sarajevo: 1986.), 175-192 (o samostanu Han Kumpanija str. 183); M. MIJOČ, „Stadler, utemeljitelj Družbe sestara Služavki Maloga Isusa“, Pavo JURIŠIĆ (ur.), *Josip Stadler – život i djelo*, 495-563 (o Han Kumpaniji str. 525-526).

⁶⁰ Razglednicu je reproducirala A. Puhar. Usp. A. PUHAR, *Izidor Cankar mojster*, 220.

ipak smješten u samostanu Han Kupmanija, župa Vitez, gdje je službu kućnog svećenika obavljao njegov prijatelj Đuro Cezner.

Međutim, kardinal Eugenio Pacelli izabran je za papu Pija XII. 12. ožujka 1939. Nadbiskup Šarić ubrzo je zamolio novoga Papu da produži počasni naslov monsingora za njegova tri svećenika: Karla Cankara, Čedomila Čekadu i Dragana Čelika. U sažetku izvještaja o tome za Cankara je zabilježeno: „Msgr. Karlo Cankar Sarajevo: Dostavljen mu dekret o ponovnom Monsignoratu, koji je bio utrnuo smrću Pija XI.“⁶¹ To znači da je u vrijeme uručenja dokumenta Cankar živio u Sarajevu. To također izlazi i iz *Općeg šematizma Katoličke crkve u Jugoslaviji 1939.* gdje stoji da je u godini izdanja te knjige Karlo Cankar komornik Njegove Svetosti, umirovljeni kanonik, tada bio duhovnik Sestara Služavki Malog Isusa, stanovalao u Sarajevu, i to u Zavodu „Egipat“ (str. 154). Sve je to silom prekinuto naredbom komunističke vlasti god. 1949. da sestre predaju državi svoje zgrade i da odsele iz Sarajeva.⁶²

U Sarajevu je od 1934. do 1940. djelovalo slovensko društvo „Cankar“ koje je sebi odabralo ime po Karlovu bratu književniku Ivanu.⁶³ Karlo je nakon povratka u Sarajevo mogao s njima održavati kontakte. Među sestrama SMI i Kćeri Božje ljubavi u Sarajevu bilo je i Slovenki. Najpoznatije danas od njih su dvije blaženice iz skupine od pet Drinskih mučenica: s. Krizina Josefa Bojanc i s. Antonija Jožefa Fabjan. U sestarskom odmaralištu na Palama 11. prosinca 1941., kada su četnici provalili u samostan te silom odveli pet redovnica, bio je i

61 *Urudžbeni zapisnik Nadbiskupskog ordinarijata vrhbosanskog* br. 1354/1939, od 11. lipnja.

62 Usp.: Maneta MIJOČ, *Bogu i sirotinji od požrtvovne ljubavi: Dr. Josip Stadler. Družba sestara Služavki malog Isusa – Poziv i poslanje redovnice* (Split: Crkva u svijetu, 2001.), 42-47.

63 Usp.: natuknicu „Cankar“, Valerijan ŽUJO, *Leksikon Sarajeva A-J* (Sarajevo: 2009.), 151. Društvo je bilo obnovljeno god. 1945., ali su zabranom komunističke vlasti god. 1950. „prestala djelovati sva kulturna društva sa nacionalnim predznakom“. God. 1993. ponovo je počelo djelovati Kulturno društvo Slovenaca u Sarajevu koje izdaje svoj časopis *Zora Cankarjeva*. Prema popisu pučanstva u BiH živjelo je 1991. godine 2190 Slovenaca, a prema popisu iz 2013. broj je spao na 937. U Banjoj Luci je 19. veljače 2019. promovirana knjiga Dušan TOMAŽIČ, *Slovenačka etnička manjina u Bosni i Hercegovini* koja je pisana dvojezično. Prema članku Milice PLAVŠIĆ, „Sa narodima BiH veže nas zajednička prošlost, ali i srodnost slavenskih duša“, <https://www.6yka.com/novosti/sa-narodima-bih-veze-nas-zajednicka-proslost-ali-i-srodnost-slavenskih-dusa> (21. 2. 2019.) Savez Slovenaca Republike Srpske, osnovan 1997. godine, ima udruženje „Triglav“ koje prelazi brojku od 1400 članova.

slovenski svećenik književnik Franc Ksaver Meško (1874.-1964.). On je kasnije svoje iskustvo zarobljeničtva i oslobođenja opisao u proznoj ispovijesti *Križev pot*, uključenoj u četvrti svezak njegove zbirke *Izbrano delo* god. 1959.⁶⁴ Ne znamo da li je Karlo Cankar kontaktirao sa sestrama Slovenkama na Palama i s ovim prognanim slovenskim svećenikom, ali je sigurno osuđivao progon slovenskih svećenika iz njihovih župa od strane nacističke vlasti. Ne znamo ni kako je doživljavao progon i pogubljenja tisuća sarajevskih Židova u vrijeme Drugog svjetskog rata, ali nikako nije zanesenjački podržavao predstavnike takve vlasti jer je od mladosti vjerovao u potrebu da država bude pravedna prema svim svojim građanima i tako je pisao.

Spomenuli smo da je Cankar objavio svoj prvi članak u *Vrhbosni* god. 1904. o potrebi pokretanja političkog dnevnika koji bi s katoličkog stajališta zastupao socijalne i kulturne potrebe Hrvata u BiH i u Banovini Hrvatskoj. Od početka izlaženja god. 1887. godine urednik i suradnici ovog časopisa namijenjenog svećenicima pisali su i o crkvenim događajima u Sloveniji te o teološkim knjigama koje su izlazile na slovenskom. Iako se Karlo Cankar nije potpisivao pod većinu svojih tekstova, uvjeren sam da su neki od ovakvih članaka i od njega. *Vrhbosna* 8-10 (1922.), str. 89-98 objavila je njegov zapisnik s četvrte dekanske konferencije od 11. i 12. travnja te godine na kojoj se raspravljalo o unapređivanju pismenosti po selima u Nadbiskupiji gdje još nije bilo škole te o širenju vjerskog tiska po akciji „Dinar štampe“. Pristao je da se pod njegovim imenom objavi izlaganje o osnivanju ogranaka orlovstva u vrhbosanskim župama iz godine 1924.

Kruna njegova pisanja u *Vrhbosni* je posmrtni članak o pokojnom svećeniku Đuri Cezneru u posljednjem tiskanom broju, godine 1945. Na početku ističe kako je „ovo vrijeme kataklizme čovječanstva kada nestaje svega što nam je nekad bilo drago i srcu priraslo“. Je li ovo osuda fašističkih zločina koje je doživio u Sarajevu u toku Drugog svjetskog rata i komunističkog nasilja koje je počinjalo? Zatim nastavlja „Đuro nije bio svećenik prosječnog tipa. Njegov je rad ostavio lijepih i trajnih tragova; njegova plemenita svećenička duša ostavila je neizbrisivih uspomena. Zaslužio je ovo nekoliko redaka u ‘Vrhbosni’.“ Đuro se rodio u Osijeku 1880. kao dijete državnog činovnika. Dok je on još bio dječak, otac mu je premješten Bosnu na službu. Đuro je završio gimnaziju kao sjemeništarc u Travniku, teologiju u Sarajevu, zaređen 1902. Prve dvije godine služio

⁶⁴ Usp.: Slavica BULJAN, *Zavjet krvlju napisan. Životopis službenica Božjih Drinskih mučenica* (Zagreb: ³2011.), 85-131.

je kao kateheta na njemačkoj osnovnoj školi u Sarajevu. Zbog zdravlja morao je napustiti Sarajevo te se neko vrijeme liječio. Uz strogo pastoralni i građevinski rad u Crkvi, Bijeljini i Han Kumpaniji „bio je također čovjek od pera. Po naravi je bio duhovit, u društvu i u dopisivanju pun zdravog humora; odlikovao se u verzificiranju još iz gimnazijskih dana, pa je svoje duhovite šale često oblikovao u prigodnim pjesmama“. Na molbu čitatelja *Nedjelje/Katoličkog tjednika* gdje je kroz tri godine pisao tjednu pouku, doradio je svoje tekstove te ih godine 1934. izdao u obliku knjige *Svjetlo dana Gospodnjega*. Zatim je 1938. izdao zbirku propovijedi za blagdane i različite zgode *Blagoslovljen Bog u svojim svetima*. Dok je pisao, „na jedno oko nije vidio nikako, a na drugo vrlo slabo“. Dopisivao se s Cankarom, strpljivo podnosio „nevolje ovih dana“ te u jednom pismu istaknuo: „Što će biti i kako će biti, to je u Božjim rukama.“ Iako je sam bolovao, uz njega je u samostanu bila bolesna majka koja je umrla u srpnju 1943. u dobi od 90 godina. Posljednja bolest trajala mu je dva mjeseca. Imao je sestru redovnicu među milosrdnicama; njoj i drugoj rodbini poručio je po sestrama, koje su ga dvorile kao svojega duhovnog oca, da on spremno umire i „neka se stoga ne žaloste“. Ovim člankom Cankar je iskazao svoje gledanje na svećeništvo, vjeru i smisao života.

U Cankarovo vrijeme nije postojao dom za umirovljene biskupijske svećenike. Većina su do kraja života ostajali na župi, a neki su tražili smještaj kod nasljednika ili u drugoj crkvenoj ustanovi. Na Silvestrovo 1947. napisao je Karlo pismo rođaku Izidoru koji je bio zatražio da mu pošalje u Ljubljani njegova pisma pisana u razmaku od oko 40 godina.⁶⁵ Nacionalizacijom sestarskog sirotišta „Egipat“ 1949. Cankar je izgubio dotadašnji smještaj. Uz posredovanje svojega rođaka Izidora, koji je u Ljubljani obnašao važne funkcije prije i poslije Drugog svjetskog rata i od mladosti sačuvao dobre odnose s tamošnjim franjevcima,⁶⁶ dobio je smještaj u Franjevačkom samostanu u Ljubljani.

⁶⁵ A. PUHAR, *Izidor Cankar mojster*, 18-19.

⁶⁶ Usp.: *Wikipedija Slobodna enciklopedija*, s.v. „Izidor Cankar (1886-1958)“, https://en.wikipedia.org/wiki/Izidor_Cankar (26. 3. 2020.). Rođen je u Šidu, u Ljubljani završio klasičnu gimnaziju i studij teologije, dao se zaređiti za svećenika, ali je 1926. napustio poziv. U Grazu je studirao filozofiju, u Beču postigao doktorat disertacijom iz povijesti umjetnosti, uređivao listove *Dom in svet* te *Slovenec*. U ratu je služio i kao diplomat Jugoslavije, ali se 1947. vratio u Ljubljani gdje je djelovao u Nacionalnoj galeriji i Muzeju moderne umjetnosti. Dok autor ovog novijeg članka na engleskom ističe da je Izidor Cankar bio kritičan prema komunističkom režimu, u članku o njemu u *Leksikonu pisaca Jugoslavije I*, 1974., 417 to je prešućeno. Izidor Cankar je zaslužan što je god. 1948. izdao *Pisma* Ivana Cankara u tri sveska.

Alenka Puhar spominje da je Izidor cijelog života održavao tople odnose s franjevcima Angelikom i Romanom Tominec „koji su mu pomagali rješavati različite obiteljske tjeskobe, a na koncu one povezane s obnemoglim Karlom Cankarom”.⁶⁷ Ona napominje da je Karlo posljednje dvije godine proživio u Franjevačkom samostanu, što znači da je došao koncem 1949. ili početkom 1950. Tu je dovršio svoje zemaljsko putovanje 9. veljače 1953. i sprovod mu je vodio ljubljanski biskup Anton Vovk.

Zaključak

Za Slovence je Karlo Cankar važan zato što je kao brat njihova književnika Ivana Cankara omogućio njegovo gostovanje u Sarajevu god. 1909. kroz šest mjeseci kada je nastalo Ivanovo književno djelo *Hlapci*. Važan je i što je sačuvao Ivanova pisma tako da su kasnije mogla biti tiskana. Također je pomogao Ivanu da se nakon idejnog lutanja vrati katoličkoj vjeri. Nisam mogao istražiti Karlovo pisanje za vrijeme školovanja u Ljubljani niti eventualnu intelektualnu aktivnost u toku boravka u Franjevačkom samostanu u Ljubljani od 1949. do smrti 1953. Iz ovdje citiranih i sažetih Karlovih članaka u tri časopisa u Sarajevu od 1904. do 1945. izlazi da je vjerovao u mogućnost pravedne države i zalagao se za dolično mjesto katoličkih Hrvata i Slovenaca, najprije u Austro-Ugarskoj Monarhiji, a nakon 1918. u Kraljevini Jugoslaviji. Iz zloporabe vlasti od strane Srba jugoslavenskih činovnika brzo je uvidio kako su Srbi od 1918. i dalje smatrali novu državu južnih Slavena proširenjem Srbije i tako se ponašali. Pisanjem se borio protiv takvih postupaka i time prouzročio da bude skinut s državne plaće kao kanonik. Uz to je 1926. uložio ostavku na uređivanje *Tjednika* jer se nije slagao s nadbiskupom Šarićem u gledanju na Katoličku akciju u Nadbiskupiji i prestao pisati u tom vjerskom časopisu koji je pokrenuo i usmjerio. Ostatak aktivnih godina proveo je u pastoralnoj službi iz koje se radi narušena zdravlja povukao ujesen 1937., ali je u Nadbiskupiji ostao tijekom Drugog svjetskog rata i do nacionalizacije sestarske škole i sirotišta „Egipat“ 1949. gdje je kao umirovljenik vršio službu duhovnika. Svojim svećeničkim radom, nakon kanonika Antona Jegliča, povezivao je etničke, kulturne i duhovne interese Hrvata u BiH i Slovenaca.

Uz slovenskog svećenika Franca Ks. Meška, koji je našao privremeno sklonište u samostanu na Palama, u Cankarovo vrijeme tokom Drugog svjetskog rata 534 slovenska svećenika sklonila su se u Zagrebačku nadbi-

⁶⁷ A. PUHAR, *Izidor Cankar mojster*, 71.

skupiju uz potporu nadbiskupa Alojzija Stepinca. U spomen na to zajedništvo u ratnim nepravdama uveden je god 2003. Hrvatsko-slovenski susret u znaku bl. Alojzija. On je 19. listopada 2019. održan sedmi puta u Krašiću uz sudjelovanje sedmorice slovenskih i 14 hrvatskih biskupa, oko 80 bogoslova Ljubljanske i Zagrebačke nadbiskupije i brojnih hodočasnika.⁶⁸ Ovo je potrebno očitovanje katoličkog zajedništva dvaju slavenskih naroda koji sada žive u odvojenim i susjednim državama. Slovenski hodočasnici pohodili su grob bl. A. Stepinca u zagrebačkoj katedrali, a na kraju je proglašeno da će sljedeći susret hrvatskih i slovenskih hodočasnika biti održan u slovenskoj biskupiji Murska Sobota 2021. godine.

Vrhbosanski nadbiskup kardinal Vinko Puljić nije mogao sudjelovati na hodočašću Hrvata i Slovenaca u Krašiću 2019., ali je i prije njegovao kontakte sa slovenskim biskupima i vjernicima. Tako se 13. listopada 1997. susreo s ljubljanskim nadbiskupom Francom Rodeom, a susretu su se pridružili i beogradski nadbiskup Franc Perko te pomoćni ljubljanski biskup Jože Kvas. Na Bledu su sudjelovali na generalnom skupu Europskog vijeća *Justitia et pax*.⁶⁹ Završnu svečanost Desetih dana hrvatskih katolika u Sloveniji predvodio je 18. siječnja 1998. u franjevačkoj crkvi u Ljubljani gdje su ga pozdravili pomoćni ljubljanski biskup Alojz Uran i voditelj Hrvatske katoličke misije fra Marko Prpa.⁷⁰ Predvodio je 15. siječnja 2006. u Ljubljani misu za Hrvate koji žive i rade u Sloveniji.⁷¹ U Trbovlju je, na poziv mjesnog župnika Franca Mlakara, predvodio misu 11. ožujka 2007. na kojoj su sudjelovali mnogi ljudi iz BiH koji rade u Sloveniji.⁷² U Ljubljani je 2. srpnja 2007. koncelebrirao na misi za pokojnog nadbiskupa

⁶⁸ Usp.: Ivan TAŠEV, „Hrvatsko-slovenski susret u znaku bl. Alojzija Stepinca: Najjača snaga i najvidljiviji znak zajedništva“, *Glas Koncila* (Zagreb), 23. 10. 2019., 1 i 10. Umirovljeni biskup Celja Stanislav Lipovšek u obraćanju hodočasticima posvjedočio je da je „od svoga župnika, još kao ministrant, više puta slušao kako je bio prognan u Hrvatsku i kako ih je na željezničkoj stanici u Zagrebu dočekao nadbiskup Stepinac. Puno sam puta o tome slušao od naših svećenika u Celju, nadbiskup bl. Stepinac spasio je mnogima živote, jer znamo da je tada bilo opasno na svakom koraku, a sigurno je brojne svećenike spasio od patnje i muke po logorima. To nećemo zaboraviti. Zato je i mariborski biskup Maksimilijan Držečnik – koji je i sam bio prognanik – kazao da će ime bl. Alojzija Stepinca biti zapisano zlatnim slovima u povijest Mariborske nadbiskupije“.

⁶⁹ Usp.: Bojan IVEŠIĆ – Franjo MARIĆ (ur.), *Kronika kardinala Vinka Puljića nadbiskupa Vrhbosanske nadbiskupije*, sv. 1, (Sarajevo: 2018.), 465.

⁷⁰ Usp.: B. IVEŠIĆ – F. MARIĆ, *Kronika kardinala Vinka Puljića*, sv. 1, 490.

⁷¹ Usp. B. IVEŠIĆ – F. MARIĆ, *Kronika kardinala Vinka Puljića*, sv. 2, 336.

⁷² Usp. B. IVEŠIĆ – F. MARIĆ, *Kronika kardinala Vinka Puljića*, sv. 2, 438.

Alojza Šušlara.⁷³ Pokojni beogradski nadbiskup Franc Perko odredio je u oporuci da bude sahranjen u Ljubljani. Nadbiskup Puljić sudjelovao je u liturgiji žalovanja za njega 23. veljače 2008.⁷⁴ Slovenski kardinal Franc Rode, koji je tada bio pročelnik Zbora za ustanove posvećenog života, prihvatio je poziv sarajevskog nadbiskupa da 21. lipnja 2009. predvodi koncelebriranu misu u sarajevskoj katedrali. Gost Slovenac pozvao je u homiliji na izgradnju civilizacije ljubavi da bi građani BiH mogli ponovno izgraditi gradove, kuće i crkve porušene mržnjom.⁷⁵ Nadbiskup Puljić koncelebrirao je na misi ustoličenja novog ljubljanskog nadbiskupa Antona Stresa 24. siječnja 2010.⁷⁶ Od 9. do 14. prosinca 2012. predvodio je u Ljubljani duhovne vježbe za biskupe Slovenske biskupske konferencije.⁷⁷ Na zasjedanju BK Slovenije 25. i 26. studenog 2019. izvijestio je kao delegat BK BiH o stanju i problemima katolika u BiH.

Ovo su dobri znakovi da se nastavlja prijateljstvo hrvatskih i slovenskih katolika koje su užljebili Anton Jeglič, Karlo Cankar i nadbiskup Stepinac.

⁷³ Usp. B. IVEŠIĆ – F. MARIĆ, *Kronika kardinala Vinka Puljića*, sv. 2, 478.

⁷⁴ Usp. B. IVEŠIĆ – F. MARIĆ, *Kronika kardinala Vinka Puljića*, sv. 2, 516.

⁷⁵ Usp.: KATOLIČKA TISKOVNA AGENCIJA, „Kardinal Rode na proslavi naslovnika katedrale i Vrhbosanske nadbiskupije“, *Vrhbosna 2* (2009.), 211-212.

⁷⁶ B. IVEŠIĆ – F. MARIĆ, *Kronika kardinala Vinka Puljića*, sv. 3, 9.

⁷⁷ B. IVEŠIĆ – F. MARIĆ, *Kronika kardinala Vinka Puljića*, sv. 3, 167.

KARLO CANKAR, AN ETHNIC SLOVENE AND PRIEST IN BOSNIA (1877-1953)

Summary

In Slovenia Karlo Cankar is known for having been younger brother of the country's most celebrated writer Ivan Cankar. Karlo hosted his brother in Sarajevo for six months in 1909 and during that time Ivan wrote his play, Hlapci (Serfs). Karlo preserved Ivan's letters, which were published in three volumes in Ljubljana 1948 by their cousin dr. Izidor Cankar.

Karlo was a seminarian of Ljubljana diocese in 1901 when he decided to continue his theological studies in Sarajevo as a candidate for the priesthood of Sarajevo Archdiocese. He was ordained in 1903 and performed different ministries in Sarajevo from 1904 to 1929. He supported the view of Archbishop Josip Stadler that Croats and Slovenes could have a prosperous future within the Austrian-Hungarian monarchy if the monarchy granted them more ethnic and cultural rights. This is why Stadler entrusted him with the office of editor-in-chief of Hrvatski Dnevnik (1906-1918), a daily political newspaper designed to inform Catholic Croats of Bosnia and Herzegovina about Catholic social thought and activity. Stadler's successor, Ivan Šarić, named Cankar a canon of Vrhbosna-Sarajevo chapter in 1923 and asked him to assume the task of editor-in-chief of Katolički Tjednik, the weekly Magazine for Croat Catholics in Bosnia. In his essays, Cankar highlighted the scandalous abuses of Vojo Janjić, Minister for Religions in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and of other Serb state employees who behaved as if the new state of the South Slavs were simply an enlargement of the Kingdom of Serbia. In this period, canons received their salaries from the state budget, and Vojo Janjić punished Cankar by withdrawing his salary. In 1926 Fr. Dragutin Kamber wrote an article in Katolički Tjednik announcing his intention to transform this weekly into an organ of Catholic Action, inspired by the Bosnian view of this lay apostolate movement that emerged from the 1922 encyclical of Pope Pius XI Ubi Arcano Dei. Cankar supported the role of the lay apostolate as proposed by Zagreb supporters of the movement. Since Archbishop Šarić took the side of Fr. Kamber, Cankar resigned from editing the Katolički tjednik and writing for it.

On 24 September 1929 Cankar was named parish priest of Lukavac and dean of Tuzla deanery. In October 1937 he resigned from pastoral ministry due to his health and was given accommodation in "Egypt", an orphanage and elementary school for poor children run by the Servants of the Infant Jesus in Sarajevo. In 1949 the communist regime confiscated all schools run by Catholic nuns in Sarajevo. Thanks to the mediation of his cousin, dr. Izidor Cankar, who was a public figure in Ljubljana, Karlo moved in 1949 to the Franciscan Convent in Ljubljana where he finished his earthly journey on 9 February 1953. Together with Anton Jeglič, a Slovenian priest who was a canon in Sarajevo for sixteen years in the late 19th century and bishop of Ljubljana from 1898 to 1930, Karlo Cankar affirmed the friendly relations of Croat Catholics and Slovenes. This friendship was confirmed by bl. Aloysius Stepinac, Archbishop of Zagreb who provided acceptance and pastoral assignment for 534 Slovene priests driven from their parishes or religious communities by the pro-Nazi regime during World War Two. This friendship is

cherished by today's Croatian and Slovenian bishops in periodical pilgrimages that take place alternatively in Croatia and Slovenia. Such a pilgrimage took place on 19 October 2019 in Krašić, the native parish of A. Stepinac, where the archbishop was held by the communist regime from 5 December 1951 to 10 February 1960 after his imprisonment in Lepoglava for five years. Cardinal Vinko Puljić, the present Archbishop of Sarajevo, confirms this friendship by his periodical encounters with Slovenian bishops and pastoral visits to Croatian Catholics living in Slovenia who were expelled from Bosnia during the 1991-95 war.

Keywords: *Karlo Cankar, Archbishop Stadler, just state, Archbishop Šarić, Croatian Catholic Movement, crusaders, literacy of Catholics in rural parishes.*

Translation: Mato Zovkić and Kevin Sullivan